

Begeleiding van leerkrachten voor een doorgaande lijn in de aanpak van ordeverstorend gedrag in de groep

Win-Win; van ordeverstorend gedrag naar ontwikkelingskansen

**Student: Mireille Rentmeester
Studentnummer: 2174184**

**Master Special Educational Needs
Fontys OSO
Leerroute: FIBD0202040
Docent: A. Riezebos – de Groot
2012
Lesplaats: Bergen op Zoom**

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
Inleiding	3
Hoofdstuk 1 Aanleiding en probleemstelling	5
1.1 Aanleiding voor het onderzoek	5
1.2 Probleemverkenning om tot de goede onderzoeksvraag te komen	5
1.3 Huidige situatie	6
1.4 Gewenste situatie	6
1.5 Doelstelling van mijn onderzoek	7
1.6 Verwachtingen van mijn onderzoek	8
Hoofdstuk 2 Theoretische onderbouwing	9
2.1 Wat is ordeverstoring gedrag?	9
2.2 De zeven posities van Win-Win	9
2.3 Van ordeverstoring gedrag naar ontwikkelingskansen; een veranderingsproces.	11
2.4 Begeleiding van leerkrachten	12
2.5 Een doorgaande lijn voor de aanpak van ordeverstoring gedrag	12
Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie	13
3.1 Platform voor het onderzoek	13
3.2 Valideren en analyseren van de data	14
3.3 De manier waarop ethische kwesties aan de orde komen en hoe daarmee om zal worden gegaan	14
Hoofdstuk 4 Data analyse en resultaten	16
4.1 Datapresentatie en analyse deelvraag 1 Welke begeleiding hebben leerkrachten nodig van de IB-er en de gedragspecialisten bij het toepassen van Win-Win?	16
4.2 Datapresentatie en analyse deelvraag 2 Hoe kan ik zorgen voor een doorgaande lijn in Win-Win?	19
4.3 Datapresentatie en analyse deelvraag 3 Welk effect heeft het invoeren van Win-Win op het welbevinden van leerkrachten en leerlingen van groep 6 tot en met 8?	20
4.4 Datapresentatie en analyse deelvraag 4 Wat heb ik nodig om leerkrachten te kunnen begeleiden in hun omgang met ordeverstoring gedrag bij leerlingen in hun groep?	22
4.5 Interpretaties en voorlopige conclusies	23
Hoofdstuk 5 Conclusies en aanbevelingen	24
5.1 Conclusies per deelvraag gekoppeld aan literatuur	24
5.2 Aanbevelingen naar aanleiding van het onderzoek	26
5.3 Passend onderwijs en ordeverstoring gedrag	27
Hoofdstuk 6 Evaluatie van het onderzoek	28
6.1 Persoonlijke evaluatie op leerpunten voor dit onderzoek	28
6.2 Reflectie op het procesverloop	29
6.3 Reflectie volgens het model van de logische niveaus van Bateson	30
6.4 Kijkend naar de toekomst	31
Literatuurlijst	32
Bijlage 1 Resultaten kwaliteitsmeter	34
Bijlage 2 Observatiepunten tijdens de bijeenkomsten van Win-Win	36
Bijlage 3 Observatielijst voor groepsbezoeken	37
Bijlage 4 Interviewvragen voor leerkrachten	38
Bijlage 5 Gestructureerd interview met leerlingen van de groepen 6 t/m 8	39
Bijlage 6 Uitgewerkte schalingsgesprekken	40
Bijlage 7 Gedragsprotocol	41

Samenvatting

Op onze school begeleid ik leerkrachten in de omgang met leerlingen met ordeverstoring gedrag en gedragsproblemen. In de begeleiding liep ik er tegenaan dat leerkrachten uitgaan van het ongewenste gedrag van leerlingen.

Mijn begeleiding was er vooral op gericht om het gedrag van leerlingen te veranderen. Het effect van mijn begeleiding was regelmatig van korte duur, doordat leerlingen zich niet verantwoordelijk voelden voor hun gedrag en leerkrachten hun handelen niet of nauwelijks aanpasten aan de behoefte van de leerling.

In de theorie van Win-Win vond ik een positieve benadering: van ordeverstoring gedrag naar ontwikkelingskansen.

Mijn veronderstelling was dat leerlingen zich verantwoordelijk gaan voelen voor hun gedrag door een positieve benadering van de leerkracht.

Daarom ben ik gaan onderzoeken Hoe ik de leerkrachten van de groepen 6 tot en met 8 kan begeleiden bij de invoering van een doorgaande lijn op het gebied van ordeverstoring gedrag via de aanpak van Win-Win waarbij het welbevinden van zowel leerlingen als leerkrachten wordt gewaarborgd. (onderzoeksvraag)

Met mijn onderzoek wil ik bereiken dat het pedagogisch klimaat op onze school verbetert en ordeverstoring gedrag van leerlingen afneemt. (doel van mijn onderzoek) Voor mijzelf wil ik *leerkrachten leren begeleiden bij de aanpak van ordeverstoring gedrag van leerlingen. (doel in mijn onderzoek)*

Omdat het verbeteren van mijn begeleiding van leerkrachten centraal stond, heb ik gekozen voor een actieonderzoek. Ik heb gebruik gemaakt van een logboek om mijn begeleiding van leerkrachten bij te houden. Om te kunnen onderzoeken of mijn begeleiding effect heeft gehad heb ik de Kwaliteitsmeter (Beekveld en Terpstra, 2009) afgenomen, groepsobservaties gedaan, schalingsgesprekken met leerkrachten gevoerd en interviews met leerlingen afgenomen.

Mijn literatuurstudie leidde tot het inzetten van Win-Win voor de aanpak van ordeverstoring gedrag in de groep. Samen met de leerkracht heb ik gekeken welke preventieve acties toepasbaar zijn in de groep en welke begeleiding de leerkracht daarvoor nodig heeft.

De leerkracht stelde een begeleidingsvraag op en daarbij werden werkpunten beschreven. Leerkrachten gingen aan de slag met deze werkpunten. Door hierop te evalueren ervoeren leerkrachten successen. Bij deze manier van werken wordt gekeken naar het handelen van leerkrachten en niet alleen naar het gedrag van leerlingen. Door leerkrachten meer vaardig te maken in het omgaan met ordeverstoring gedrag, verminderd het ordeverstoring gedrag.

Voor mijn eigen handelen betekent dit onderzoek dat ik leerkrachten kan begeleiden bij het toepassen van de acties uit Win-Win. Een aanpak gericht op de ontwikkelingskansen in het gedrag van leerlingen. Mijn begeleiding bestaat uit het doen van klassenobservaties en het voeren van oplossingsgerichte gesprekken met leerkrachten over hun omgang met ordeverstoring gedrag in de groep.

Mijn aanbeveling is om de begeleiding van leerkrachten en preventieve acties vanuit Win-Win te beschrijven in een gedragsprotocol. Dit wordt jaarlijks geëvalueerd met het team, zodat afspraken duidelijk zijn. Ordeverstoring gedrag zal verminderen doordat leerkrachten vaardig zijn in het (h)erkennen van gedrag, samen oplossen en het aanleren van verantwoordelijkheid bij de leerling. Zo blijft het pedagogisch klimaat in onze school positief.

Inleiding

De school waarop ik werk is een reguliere, Katholieke basisschool in een multiculturele wijk van Goes. Hierdoor hebben we te maken met verschillende culturen met hun eigen visie op gedrag. Dit merkte ik in de gesprekken die ik met ouders voerde over het gedrag van hun zoon/dochter. Ik werk als groepsleerkracht en daarnaast begeleid ik leerkrachten in de omgang met leerlingen met gedragsproblemen en ordeverstoring gedrag.

Op onze school hebben we regelmatig te maken met leerlingen die ordeverstoring gedrag vertonen. Hieronder wordt gedrag van leerlingen verstaan dat ervoor zorgt dat de leerkracht gehinderd wordt in zijn lesgeven en het leerproces van de leerling zelf en medeleerlingen verstoort (Golly en Sprague, 2009).

Op onze school wordt ieder jaar de kwaliteitsmeter (Beekveld en Terpstra, 2009) afgenomen bij ouders, leerlingen van de bovenbouw en leerkrachten. Hier kwam uit naar voren dat het pedagogisch klimaat op onze school een aandachtspunt is. Dit heeft geresulteerd in een scholing van alle leerkrachten middels de cursus Win-Win (Kagan, 2005). Hierbij gaat het om het omzetten van ordeverstoring gedrag naar ontwikkelingskansen. Ordeverstoring gedrag is elk gedrag dat het onderwijs- of leerproces verstoort (Kagan, 2005). In hoofdstuk 2 ga ik hier verder op in.

In de begeleiding van leerkrachten merkte ik dat wat door de leerkrachten op onze school wordt ervaren als ordeverstoring gedrag niet eenduidig was. Dit werd door leerkrachten aangegeven tijdens pauzes en besproken in bouwvergaderingen en leerlingenbesprekingen.

Het pestprotocol dat op onze school aanwezig was functioneerde niet. Het stappenplan dat in dit protocol stond beschreven had een negatieve toon en beschreef alleen het ongewenste gedrag van de leerling.

Golly en Sprague (2009) beschrijven dat het belangrijk is vaardigheden op te bouwen om doelmatige interventies uit te voeren en deze consequent te hanteren. Hier wordt gesproken over antisociaal gedrag. Hierbij gaat het om onaangepast gedrag zoals ongehoorzaamheid, agressiviteit ten opzichte van leeftijdsgenoten en het ontbreken van probleemoplossende vaardigheden. Marzano (2010) beschrijft ordeverstoring gedrag als gedrag waarbij leerlingen zich niet aan de ingestelde regels en routines houden. Dit wordt verder beschreven in hoofdstuk 2.

Deze theorieën en de cursus van Win-Win inspireerden mij tot het begeleiden van leerkrachten bij het omzetten van ordeverstoring gedrag naar ontwikkelingskansen. De leerkrachten vonden over het algemeen dat zij onvoldoende getraind zijn in het omgaan met hinderlijk gedrag in de groep. In mijn begeleiding is het belangrijk onderscheid te maken in de aanpak van gedragsproblemen en ordeverstoring gedrag. De leerkrachten gaven aan dat zij handvatten wilden om deze leerlingen zo goed mogelijk te begeleiden. Ik ga uit van een preventieve aanpak van ordeverstoring gedrag die beschreven staat in het zorgplan van onze school.

De resultaten van de Kwaliteitsmeter (Beekveld en Terpstra, 2009) in 2011 hebben ertoe geleid dat ik het onderdeel pedagogisch klimaat wil verbeteren. Tijdens de cursus van Win-Win heb ik gemerkt dat het werken volgens Win-Win een positieve invloed heeft op het pedagogisch klimaat. Hoe wij op school omgaan met ordeverstoring gedrag van leerlingen beschrijf ik in hoofdstuk 1.

In de theorie over ordeverstorend gedrag (zie hoofdstuk 2) vond ik veel over het opbouwen van vaardigheden van leerkrachten en leerlingen en het uitvoeren van doelmatige interventies. Voor mij een mooie taak om leerkrachten te begeleiden in het uitvoeren van deze interventies.

Als onderzoeksmethodiek koos ik voor een actieonderzoek, ondersteund door literatuuronderzoek, groepsobservaties en oplossingsgerichte gesprekken, zie hoofdstuk 3. Uit de verschillende mogelijkheden die ik in de theorie vond over het begeleiden van leerkrachten in het omgaan met ordeverstorend gedrag heb ik gekozen voor de oplossingsgerichte werkwijze. Door de focus te leggen op wat er al goed gaat, wordt een volgende stap in de ontwikkeling van de leerkracht duidelijk. Om te zien welk effect mijn begeleiding had, heb ik de kwaliteitsmeter afgenomen, schalingsgesprekken met leerkrachten gevoerd en leerlingen geïnterviewd. Ook heb ik tijdens het actieonderzoek een logboek bijgehouden.

Uit mijn logboek heb ik fragmenten opgenomen in hoofdstuk 4 om te kunnen beschrijven hoe ik leerkrachten heb begeleid. In de weergave van de onderzoeksresultaten is te zien welk effect mijn begeleiding heeft gehad. In het gedragsprotocol voor onze school staat beschreven welke begeleiding en preventieve acties voor gedrag wij leerlingen bieden.

De resultaten van mijn onderzoek vormden de basis voor de conclusies en aanbevelingen in hoofdstuk 5. Tenslotte heb ik in hoofdstuk 6 mijn eigen handelen en ontwikkeling geëvalueerd.

Hoofdstuk 1 Aanleiding en probleemstelling

In dit hoofdstuk beschrijf ik de probleemstelling en aanleiding voor mijn onderzoek, heb ik mijn onderzoeksvraag en deelvragen geformuleerd en geef ik een schets van de gewenste situatie na afronding van mijn onderzoek.

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

In de Kwaliteitsmeter (Beekveld en Terpstra, 2009) die in maart 2011 door leerkrachten, ouders en leerlingen van de groepen 6,7 en 8 is ingevuld wordt bij het onderdeel pedagogisch klimaat gemiddeld onvoldoende gescoord op de volgende aspecten:

Tabel 1.1 Kwaliteitsmeter 2011

Aspect	Onvoldoende gescoord door:
De leerlingen gaan respectvol met elkaar om.	Leerkrachten, leerlingen en ouders
De leerkracht geeft mij vaak een compliment.	Leerlingen
Ik ga graag naar school	Leerlingen
De kinderen houden zich aan de afspraken op school.	Leerlingen
De leerkrachten hanteren dezelfde regels	Ouders
Ik ben tevreden over de werkwijze bij pestgedrag.	Ouders
De school treedt op bij conflicten of ongeregelde heden.	Ouders

Binnen de school is nog geen doorgaande lijn voor de omgang met ordeverstoring gedrag. Tijdens leerlingenbesprekingen wordt het (probleem)gedrag van leerlingen besproken. Door leerkrachten wordt in het groepsoverzicht in de kolom sociaal-emotionele ontwikkeling beschreven wat de onderwijsbehoeften van de leerling zijn. Wanneer er sprake is van een hulpvraag vindt er een observatie door de gedragsspecialisten binnen de school plaats. Vervolgens wordt samen met de leerkracht een actieplan opgesteld. Dit wordt met ouders besproken en na de hulpperiode geëvalueerd en bijgesteld wanneer nodig.

Er wordt gewerkt met Handelingsgerichte Procesdiagnostiek (HGPD).

Wanneer het gaat om gedrag van leerlingen wordt er door leerkrachten nog te vaak gesproken over probleemgedrag en niet genoeg gekeken naar de behoefte van de leerling waardoor het gedrag veroorzaakt wordt. Een manier om de onderwijsbehoefte van de leerling in kaart te brengen is oplossingsgericht kijken naar de onderwijsbehoefte van de leerling (Durrant, 2007). Uit de groepsobservaties van de directeur blijkt dat leerkrachten nog niet voldoende vaardigheid hebben in het preventief aanpakken van ordeverstoring gedrag van leerlingen in de groep. Het coachen van leerlingen op gedrag wordt gedaan door middel van oplossingsgerichte strategieën, waaronder Kids' skills (Furman, 2005) en Alles kidzzz (Kruuk, 2002). Dit is gericht op individuele leerlingen met gedragsproblemen. Win-Win richt zich op alle leerlingen en leerkrachten. Bij Win-Win gaat het om ordeverstoring gedrag en niet om gedragsproblemen. In hoofdstuk 2 wordt het verschil tussen ordeverstoring gedrag en gedragsproblemen nader bekeken.

1.2 Probleemverkenning om tot de goede onderzoeksvraag te komen.

Tijdens mijn eerste studiejaar van de opleiding voor Intern Begeleider heb ik een aantal malen leerkrachten en leerlingen begeleid in de omgang met gedragsproblemen. Hierbij ben ik uitgegaan van de oplossingsgerichte methodiek. Tijdens het observeren van leerlingen en de gesprekken met leerkrachten, signaleerde ik dat leerkrachten geen eenduidige lijn in de aanpak van ordeverstoring

gedrag hebben. Het is voor de leerlingen en leerkrachten niet duidelijk hoe er gehandeld dient te worden bij ordeverstoring gedrag en welke begeleiding leerkrachten en leerlingen hiervoor kunnen krijgen op onze school. Dit geven leerlingen en leerkrachten aan in de Kwaliteitsmeter die in 2011 is afgenomen. Ouders geven op de Kwaliteitsmeter aan dat leerkrachten niet dezelfde regels hanteren en dat leerlingen niet voldoende respectvol met elkaar omgaan. Voor onze school is het pedagogisch klimaat een actiepunt voor schooljaar 2011-2012.

Om tot een gerichte onderzoeksvraag te komen heb ik samen met de directeur bekeken op welk punt van het pedagogisch klimaat kansen liggen en wat een reëel doel is voor dit schooljaar.

Dit brengt mij tot de volgende onderzoeksvraag:

Hoe kan ik de leerkrachten van de groepen 6 tot en met 8 begeleiden bij de invoering van een doorgaande lijn op het gebied van orde verstoring gedrag via de aanpak van Win-Win waarbij het welbevinden van zowel leerlingen als leerkrachten wordt gewaarborgd?

Om antwoord te kunnen geven op deze onderzoeksvraag heb ik de volgende deelvragen geformuleerd:

1. Welke begeleiding hebben leerkrachten nodig van de IB-er en de gedragsspecialisten bij het toepassen van Win-Win?
2. Hoe kan ik zorgen voor een doorgaande lijn in Win-Win?
3. Welk effect heeft het invoeren van Win-Win op het welbevinden van leerkrachten en leerlingen van groep 6 tot en met 8?
4. Wat heb ik nodig om leerkrachten te kunnen begeleiden in hun omgang met ordeverstoring gedrag bij leerlingen in hun groep?

1.3 Huidige situatie

In alle groepen wordt het schooljaar begonnen met Goed van Start (Hemel, 2010). Dit houdt in dat door middel van klassenvergaderingen de regels en afspraken samen met de leerlingen worden vastgesteld. In iedere klas worden afspraken gemaakt rondom de 4 hoofdthema's:

1. Hoe gaan wij met elkaar om?
2. Hoe gaan wij met materialen om?
3. Hoe gedragen wij ons binnen het gebouw en op het plein?
4. Hoe gaan wij om met pestgedrag?

Dit komt drie keer per jaar in thematische vorm terug. Ook tijdens de lessen sociaal-emotionele vorming wordt hier aandacht aan besteed. Hierbij werken we met de methode PAD: Programma Alternatieve Denkwijzen waarbij het positief denken en het stop-denk-doe principe worden aangeleerd. Op onze school is een pestprotocol aanwezig. Dit protocol is niet eenduidig en functioneert niet bij de aanpak van ordeverstoring gedrag. De kracht van ons team is de creativiteit en veerkracht. Dit blijkt uit onderzoek door bureau Waar dat in 2010 heeft plaatsgevonden.

Tijdens dit schooljaar vindt er een teamscholing plaats. De cursus Win-Win, van ordeverstoring gedrag naar ontwikkelingskansen wordt door alle leerkrachten gevolgd.

1.4 Gewenste situatie

Leerkrachten zijn pro-actief bij het toepassen van preventieve acties zoals die worden genoemd in de cursus Win-Win. Dat voorkomt dat leerkrachten reactief moeten zijn bij het aanpakken van probleemsituaties. Leerkrachten denken in kansen en niet in belemmeringen. Alle leerkrachten kennen de verschillende leerlingposities

die ordeverstoring gedrag veroorzaken en kunnen hierop actie ondernemen volgens de drie pijlers (Kagan, Kyle, Scott, 2005)

1. (H)Erkenning
2. Samen oplossen
3. Verantwoordelijkheid leren

Binnen Win-Win zijn zeven leerlingposities die regelmatig leiden tot ordeverstoringen. Een leerlingpositie is de reden voor het gedrag van een leerling op een bepaald moment. In hoofdstuk 2 worden de leerlingposities beschreven.

Wanneer leerkrachten deze kunnen herkennen bij leerlingen, kunnen leerkrachten preventief handelen, waardoor ordeverstoring niet, of in mindere mate zal plaatsvinden. Win-Win is een evidence-based methode.

Er komt een gedragsprotocol waarin deze manier van werken beschreven staat. Alle leerkrachten handelen hiernaar. Alle leerlingen zijn op de hoogte van wat er in het protocol staat beschreven. Door de duidelijkheid die dit protocol en het toepassen hiervan geeft, zal het welbevinden van zowel leerkrachten als leerlingen verbeteren. Op de langere termijn zullen de scores op de kwaliteitsmeter bij het onderdeel pedagogisch klimaat verbeteren.

1.5 Doelstelling van mijn onderzoek

Doel van het onderzoek

Dit onderzoek draagt bij in het toepassen van Win-Win op de hele school. Het onderzoek vindt plaats in de groepen 6 tot en met 8. Hier wordt de basis gelegd voor het toepassen van Win-Win. De leerkrachten van de andere groepen passen Win-Win ook toe en volgen het protocol voor gedrag dat opgesteld is. Ik begeleid leerkrachten in het omgaan met ordeverstoring gedrag binnen de hele school. Het positieve effect van Win-Win zal op de kwaliteitsmeter die in maart 2012 wordt afgenomen te zien zijn. Hoe leerkrachten omgaan met ordeverstoring gedrag wordt in schooljaar 2012-2013 bekeken door een audit.

Doel in het onderzoek

Ik wil te weten komen welke begeleiding leerkrachten nodig hebben om goed om te kunnen gaan met ordeverstoring gedrag in hun groep. Daarvoor moet ik eerst in beeld hebben hoe leerkrachten omgaan met ordeverstoring gedrag in hun groep en wat zij verstaan onder ordeverstoring gedrag.

Ik wil uitzoeken wat het effect is wanneer alle leerkrachten werken met Win-Win. In het kwaliteitsonderzoek dat ieder jaar wordt gedaan zullen de resultaten van het toepassen van Win-Win af te lezen zijn. Ik wil me met name richten op de begeleiding van de leerkrachten van de groepen 6,7 en 8. In gesprekken met deze leerkrachten en de directeur bleek dat zij meer te maken hebben met lastig corrigeerbaar ordeverstoring gedrag in de groep dan in de onderbouwgroepen. Omdat de kwaliteitsmeter in de groepen 6,7 en 8 door alle leerlingen, leerkrachten en ouders wordt ingevuld, is bij deze groepen het resultaat ook goed te meten. Leerkrachten werken actief aan de preventie van ordeverstoring gedrag in de groep. Dit voorkomt escalatie van gedrag. Hiermee willen we het welbevinden van leerlingen en leerkrachten waarborgen. Het effect van Win-Win zal af te lezen zijn in de resultaten van de kwaliteitsmeter die in maart 2012 wordt afgenomen. Om alle afspraken en bevindingen goed te borgen zal er een protocol worden opgesteld voor gedrag op onze school.

Einddoel / product bepalen

1. Ik weet hoe ik leerkrachten op een structurele manier kan begeleiden in samenwerking met de IB-er in het toepassen van Win-Win.
2. Het einddoel is een verbetering van de score op het onderdeel pedagogisch klimaat op de kwaliteitsmeter die in maart 2012 bij alle leerkrachten, ouders en leerlingen van groep 6,7 en 8 wordt afgenomen.
3. Een protocol opstellen voor gedrag op de Holtkampschool. Hierin staat beschreven hoe Win-Win geïmplementeerd en geborgd wordt in alle groepen. Dit protocol wordt in het team besproken en jaarlijks geëvalueerd. Het doel van het protocol is dat alle leerkrachten en leerlingen volgens een vaststaande aanpak werken omtrent gedrag.

1.6 Verwachtingen van mijn onderzoek

Ik ben tevreden met het resultaat van het onderzoek wanneer het ordeverstoring gedrag op onze school afneemt. Dit zal te zien zijn aan de resultaten op de kwaliteitsmeter die in maart 2012 wordt afgenomen.

Aan het einde van mijn onderzoek ben ik vaardig in het herkennen van de begeleidingsbehoeften bij leerkrachten. Ik kan dan leerkrachten begeleiden op een oplossingsgerichte manier volgens de principes van Win-Win.

Hoofdstuk 2 Theoretische onderbouwing

In dit hoofdstuk geef ik een actuele beschouwing van bestudeerde literatuur en zal het begrippenkader worden verhelderd.

“Werken aan gedragsproblemen begint met sterk onderwijs in een duidelijk gestructureerde school met heldere regels en voldoende aandacht voor de relatie tussen de leerkracht en het kind. Er moet breed worden ingezet op scholing en ondersteuning van leerkrachten op dit gebied” (Onderwijsraad 2010).

De leidraad voor mijn onderzoek zijn de basisprincipes van Win-Win: (h)erkenning, samen oplossen en verantwoordelijkheid leren.

2.1 Wat is ordeverstorend gedrag?

Binnen Win-Win (Kagan, Kyle, Scott, 2005, pag. 2-6) wordt ordeverstorend gedrag als volgt gedefinieerd:

“Ordeverstorend gedrag is elk gedrag dat het onderwijs- of leerproces verstoort.”

Golly en Sprague (2009) beschrijven dat het belangrijk is vaardigheden op te bouwen om doelmatige interventies uit te voeren en deze consequent te hanteren. Hier wordt gesproken over antisociaal gedrag. Hierbij gaat het om onaangepast gedrag zoals ongehoorzaamheid, agressiviteit ten opzichte van leeftijdsgenoten en het ontbreken van probleemoplossende vaardigheden. Ordeverstorend gedrag is gedrag waarbij leerlingen zich niet aan de ingestelde regels en routines houden (Marzano, 2010).

Ordeverstorend gedrag versus gedragsstoornis

Men spreekt van een gedragsstoornis als het probleem niet te verhelpen is en de persoon ermee moet leren omgaan. Een stoornis vindt haar oorsprong vooral in het lichaam en is voornamelijk in aanleg meegegeven (Delfos, 2000).

We spreken van een stoornis wanneer de symptomen gedurende ten minste zes maanden in bepaalde combinaties voorkomen in DSM-IV (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 2000). Bij ordeverstorend gedrag ligt de oorsprong vooral in de omgeving en is de mogelijkheid van beïnvloeding van buitenaf groter. Het is een wisselwerking tussen de aanleg van het kind en zijn omgeving (Van Lieshout, 2009).

Win-Win richt zich op de invloed die de leerkracht heeft op het gedrag van de leerling. De oorzaak van veel gedrag in de groep dat beschouwd wordt als overtreding van de regels en als zodanig wordt bestraft, is in feite terug te brengen op een interpersoonlijk probleem tussen leraar en leerlingen. Leraren horen normen op te stellen en orde te houden, terwijl ze leerlingen ook ruimte bieden voor eigen verantwoordelijkheid (Marzano, 2010).

2.2 De zeven posities van Win-Win

Goed pedagogisch handelen & klassenmanagement bestaat uit 3 aspecten:

1. Regels en routines
2. Ordemaatregelen
3. De relatie tussen leraar en leerlingen.

De relatie tussen leraar en leerlingen is het fundament voor de andere factoren (Marzano, 2010).

De verschijningsvormen van ordeverstorend gedrag zijn even divers als er kinderen zijn. Welke achterliggende behoefte de ordeverstoring heeft, kunnen leerkrachten achterhalen door te kijken naar de zeven posities van Win-Win (Kagan, Kyle, Scott,

2005). Door te achterhalen welke positie het ordeverstoring gedrag veroorzaakt, kan de leerkracht bepalen welke reactie effectief zal zijn. (zie tabel 2.1)

Tabel 2.1 positie leerling – effectieve reactie leerkracht

Positie van de leerling	Meest effectieve reactie van de leerkracht
Aandacht vragen	Erkenning op dit moment, herinnering aan verwachtingen, doe het voor, herstructureer de taak, geven van (non)verbale hints.
Falen vermijden	Erkenning op dit moment, maak een betere keuze, plan een vervolg gesprek.
Boos zijn	Erkenning op dit moment, consequenties stellen, herstarten, ik-boodschap, stop-doen, de leerling een keuze geven.
Controle willen	Erken de macht van de leerling, ik-boodschap, stel de zaak uit, geef de leerling een keuze.
Energiek zijn	Erkenning op dit moment, herstructureer de taak, maak een betere keuze, opnieuw leiden.
Verveeld zijn	Erkenning op dit moment, maak een betere keuze, als-dan regel.
Onwetend zijn	Erkenning op dit moment, doe het voor, (non)verbale hints.

Door het stappenplan te volgen van (h)erkenning, samen oplossen en verantwoordelijkheid leren, kan de leerkracht achterhalen welke positie het ordeverstoring gedrag veroorzaakt. Vervolgens wordt samen met de leerling gekeken wat de onderwijsbehoefte is. Door de leerling verantwoordelijkheid te leren wordt ordeverstoring gedrag verminderd.

Het voorkomen van ordeverstoring gedrag bestaat volgens Jeninga (2004) uit preventieve acties. Deze acties bestaan uit het bieden van adaptief onderwijs, afgestemd op de behoeften en mogelijkheden van de leerlingen, mogelijk gemaakt door een goed klassenmanagement en gegeven in een veilig klimaat. Volgens Stage en Quiroz (1997) wordt de verbale en non-verbale reactie van de leerkracht op het ordeverstoring gedrag gezien als de ordemaatregel met het grootste effect. In Win-Win staat de actie en reactie van de leerkracht centraal. De reactie van de leerkracht is afhankelijk van de vorm van ordeverstoring gedrag bij de leerling. De leerkracht is het belangrijkste instrument dat ingezet kan worden bij de aanpak van gedrag. Bij de aanpak van gedrag mag een straf nooit het enige zijn. Combineer een aanpak waarbij straf wordt ingezet altijd met het geven van positieve versterkers voor gewenst gedrag (Jeninga, 2004).

Tijdens de begeleiding van de leerkracht wordt uitgegaan van de oplossingsgerichte gespreksmethodiek (Durrant, 2007). Deze sluit aan bij de basisprincipes van Win-Win. Wanneer de leerkracht op een oplossingsgerichte manier in gesprek gaat met de leerling over het ordeverstoring gedrag, zullen de onderwijsbehoefte van de leerling duidelijk worden. Door samen met de leerling doelen op te stellen voor het gedrag, wordt de leerling mede-eigenaar van zijn ontwikkeling. Door de verantwoordelijkheid die de leerling krijgt leert de leerling positief, verantwoord gedrag aan.

2.3 Van ordeverstorend gedrag naar ontwikkelingskansen; een veranderingsproces.

Het denken volgens Win-Win vraagt een verandering in het denken van de leerkrachten. Van probleemgericht denken, wordt de omslag gemaakt naar het oplossingsgericht denken.

In de theorie 'Situationeel Leiderschap' van Hersey en Blanchard zou ons team beschreven worden als M2; een team met harde werkers waarin de leerkrachten subgroepjes vormen. In dit team is ruimte voor een bijdrage aan het geheel. Niet alle leerkrachten nemen hun verantwoordelijkheid voor deze bijdrage. Voor het slagen van dit project is het belangrijk dat alle leerkrachten aansluiting vinden bij het veranderingsproces (Lingsma, 2005).

Om dit veranderingsproces in goede banen te leiden is het nodig om tijdens het onderzoek rekening te houden met organisatiekundige stappen van verandering Kloosterboer (2005):

- 1 *Probleem definiëren*
- 2 *Strategische opties ontwikkelen*
- 3 *Strategische keuzes maken*
- 4 *Uitwerken, invullen*
- 5 *Invoeringsbesluit nemen*
- 6 *Invoeren*
- 7 *Bewaken en evalueren*

De invulling van deze stappen wordt in hoofdstuk 3 beschreven.

Het bewust maken van de noodzaak van de verandering en het voeren van de discussie over ordeverstorend gedrag was het beginpunt van dit schooljaar. Door rouwtaken om te zetten in bouwtaken wordt voor leerkrachten duidelijk wat de verandering voor hen oplevert. Zo worden leerkrachten medeverantwoordelijk voor de verandering. Door de verantwoording die leerkrachten nemen voor hun omgang met ordeverstorend gedrag, wordt een doorgaande lijn gecreëerd.

De leraarfactoren die in het model 'Wat werkt op school' genoemd worden zijn de didactische aanpak, het pedagogisch handelen en klassenmanagement en de sturing en het herontwerpen van het programma. Win-Win richt zich met name op het pedagogisch handelen en klassenmanagement. Het pedagogisch handelen van de leerkracht richt zich volgens Marzano (2009) op het opstellen en toezien op de naleving van regels en procedures, het uitvoeren van maatregelen bij ordeverstorend gedrag en de optimale relatie tussen de leraar en de leerlingen.

Problemen blijven bestaan door een interactie die het probleem in stand houdt.

Nieuw gedrag en nieuwe betekenissen kunnen patronen die een probleem in stand houden doorbreken (Durrant, 2007).

2.4 Begeleiding van leerkrachten

Leerkrachten kunnen succes hebben in het veranderen van leerlinggedrag, wanneer zij de gehanteerde aanpak ervaren als iets dat uit henzelf komt.

Door een oplossingsgerichte strategie te gebruiken voor de begeleiding van leerkrachten, wordt de leerkracht mede-eigenaar van het veranderproces. De technieken die de begeleider gebruikt bestaan onder andere uit herkaderen, vragen stellen over uitzonderingen en de leerkracht de opdracht geven iets anders te doen (Durrant, 2007).

Bij de begeleiding van de individuele leerkracht kan gebruik gemaakt worden van het bewustzijn van de eigen krachtbronnen van de leerkracht. Wanneer de leerkracht bewust bekwaam is voelt de leerkracht zich competent. Door het isolement van de individuele leerkracht te verbreken kan deze leerkracht zijn leerervaringen delen met andere leerkrachten (Lingsma, 2009).

Tijdens de voorbereiding van het begeleidingsgesprek dat met de leerkracht gevoerd wordt naar aanleiding van de observatie, wordt de volgende vraag als uitgangspunt gebruikt: 'Hoe kunnen we versterken wat goed werkt?' (Bokhorst, 2002).

Leerkrachten ontlenen voldoening en zingeving aan persoonlijke relaties met leerlingen, terwijl ongunstige relaties negatieve emoties oproepen. Niet probleemgedrag in het algemeen, maar gedrag dat leidt tot een conflictueuze relatie met de leraar, draagt vermoedelijk vooral bij aan werkstress. Veel schoolleiders en leraren voelen intuïtief aan dat relaties met leerlingen belangrijk zijn, maar expliciete kennis ontbreekt om het pedagogisch handelen te verbeteren. Het zou goed zijn als er meer aandacht op scholen is voor de relationele vaardigheden van leraren, aangezien deze niet alleen het welzijn van leerlingen maar ook het welbevinden van leraren beïnvloeden (www.nwo.nl, 2010).

2.5 Een doorgaande lijn voor de aanpak van ordeverstoring gedrag

De inhoud van het proces beoogt ook het creëren van een doorgaande lijn voor de aanpak van ordeverstoring gedrag. Sociaal-emotionele competenties zijn vaak nogal abstract en ontwikkelen zich een mensenleven lang.

Kinderen maken een veranderingsproces door gedurende hun basisschoolloopbaan vanuit hun eigen persoon en in interactie met hun omgeving. De ontwikkeling is een toename van competenties die tot stand komen in een ingewikkeld samenspel tussen aanleg en omgeving (Deley, 2004).

Goede sociaal-emotionele ondersteuning betekent dat de leraar consequent reageert op signalen van alle leerlingen en bij zijn interventie gebruik maakt van de volgende componenten:

- Een affectieve component waarbij respect voor de leerling centraal staat.
- Een informatieve component waarbij de leerkracht inzicht krijgt en de leerling motiveert tot gedragsverandering
- Een gedragsregulerende component waarbij de leerkracht en leerling samen zoeken naar een oplossing (Jeninga, 2004).

Leerkrachten die werken volgens de principes van Win-Win houden rekening met de beleving van de leerling zelf en reageren vanuit de positie van de leerling.

Door een planmatige bespreking van het sociaal-emotionele functioneren van leerlingen, wordt opvallend gedrag gesignaleerd en in kaart gebracht door middel van een groepsoverzicht.

De signalen worden tijdens de leerlingenbesprekingen besproken. De leerkracht kan zo aangeven waar zijn begeleidingsbehoefte ligt. Door concretisering van het gedrag, kan gekeken worden waar de oorzaak van het gedrag ligt.

Zijn het kindkenmerken of omgevingskenmerken? Vervolgens worden afspraken met de leerkracht gemaakt voor een eerste aanzet tot aanpak van het gedrag (Jeninga, 2004).

Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie

In dit hoofdstuk beschrijf ik de onderzoeksvorm die ik heb gekozen en welke methoden en middelen ik inzet om data te verzamelen.

3.1 Platform voor het onderzoek

De start van het onderzoek was het in kaart brengen van het pedagogisch klimaat op onze school. Hiervoor heb ik de kwaliteitsmeter gebruikt die in maart 2011 is afgenomen bij ouders, leerkrachten en leerlingen vanaf groep 6.

De punten die onvoldoende scoren op de kwaliteitsmeter en het niet functioneren van het pestprotocol dat op onze school aanwezig is, is voor de directie en het MT een reden geweest om actie te ondernemen op het pedagogisch klimaat binnen onze school. Goed van start (2010) is hier onderdeel van. Daarnaast worden alle leerkrachten dit jaar geschoold omtrent omgaan met ordeverstoring gedrag in de groep. De cursus Win-Win wordt door alle leerkrachten gevolgd. Voor een goede implementatie van Win-Win is het belangrijk dat leerkrachten worden begeleid in hun aanpak van ordeverstoring gedrag in de groep. Wanneer ik ordeverstoring gedrag observeer in de groep, begeleid ik de leerkracht in het omgaan met ordeverstoring gedrag. Ten einde het welbevinden van leerkrachten en leerlingen op onze school te waarborgen. Het is een verandering op niveau 1 (Marzano, 2009). Het werken met Win-Win wordt door het team beschouwd als de meest logische stap die de school kan nemen. De verandering past binnen de bestaande denkkaders en sluit aan op de bestaande normen en waarden.

Onderzoeksvraag

Hoe kan ik de leerkrachten van de groepen 6 tot en met 8 begeleiden bij de invoering van een doorgaande lijn op het gebied van orde verstoring gedrag via de aanpak van Win-Win waarbij het welbevinden van zowel leerlingen als leerkrachten wordt gewaarborgd?

Deelvragen

1. Welke begeleiding hebben leerkrachten nodig van de IB-er en de gedragsspecialisten bij het toepassen van Win-Win?
2. Hoe kan ik zorgen voor een doorgaande lijn in Win-Win?
3. Welk effect heeft het invoeren van Win-Win op het welbevinden van leerkrachten en leerlingen van groep 6 tot en met 8?
4. Wat heb ik nodig om leerkrachten te kunnen begeleiden in hun omgang met ordeverstoring gedrag bij leerlingen in hun groep?

Invulling van de stappen in het veranderproces

Het veranderproces weergegeven volgens de organisatiekundige stappen van verandering van Kloosterboer (2005)

1. *Probleem definiëren*: het pedagogisch klimaat op onze school wordt door leerlingen op 6 van 20 punten, door leerkrachten op 2 van de 9 en ouders 4 van de 13 punten onvoldoende gescoord.
2. *Strategische opties ontwikkelen*: het verbeteren van het pedagogisch klimaat hangt samen met orde, regels en structuren en de relatie tussen leraar en leerlingen. Aan orde, regels en structuur wordt gewerkt door middel van Goed van Start (Hemel, M. 2010). Dit is in schooljaar 2010-2011 ingevoerd en geïmplementeerd. Voor het opbouwen van een relatie tussen de leraar en de leerling is nog geen eenduidige aanpak binnen onze school.

3. *Strategische keuzes maken:* Het verder uitbouwen van Goed van Start door drie keer per jaar thematisch te werken aan regels en routines. Het volgen van de cursus Win-Win door het hele team biedt handvatten voor het opbouwen van een relatie tussen leerkracht en leerlingen.
4. *Uitwerken, invullen:* na het volgen van de cursus Win-Win vindt begeleiding op maat plaats. Leerkrachten worden individueel begeleid door de IB-er in hun begeleidingsbehoefte. Zo wordt rekening gehouden met verschillen tussen leerkrachten.
5. *Invoeringsbesluit nemen:* In schooljaar 2011-2012 wordt Win-Win ingevoerd en geïmplementeerd.
6. *Invoeren:* Gedurende de onderzoeksperiode worden leerkrachten begeleid in het omgaan met ordeverstoring gedrag. Door oplossingsgerichte gesprekken te voeren wordt de ontwikkeling van leerkrachten gemeten aan de hand van schalingsgesprekken.
7. *Bewaken en evalueren:* Doelstellingen en afspraken worden geëvalueerd tijdens de schalingsgesprekken met leerkrachten. Leerlingen, leerkrachten en ouders worden jaarlijks gevraagd om de kwaliteitsmeter in te vullen. Zo wordt in kaart gebracht hoe men het pedagogisch klimaat op onze school ervaart.

Ik houd rekening met de factoren op schoolniveau van het model 'Wat werkt op school'. Ik zorg voor een haalbaar en gedegen programma, uitdagende doelen en effectieve feedback, betrokkenheid van alle leerkrachten, een veilige, ordelijke omgeving waarin collegialiteit en professionaliteit centraal staan. Voor deze verandering is het wel een vereiste dat alle leerkrachten zich de kennis over Win-Win eigen maken en de vaardigheden leren toepassen.

Leerkrachten die werken volgens de principes van Win-Win houden rekening met de beleving van de leerling zelf. Hierbij gaat het om zelfkennis, relativeren, zelfvertrouwen, zelfbeheersing en het maken van bewuste keuzes. Voor de oudere leerlingen zal de nadruk steeds meer liggen op het verplaatsen van jezelf in de ander, het rekening houden met anderen en samenwerken. Tijdens de lessen van Goed van Start (2010) en PAD wordt aan deze sociale competenties gewerkt.

Methoden van onderzoek

Deze onderzoeksvraag vraagt om een actieonderzoek waarbij ik cyclisch te werk ga. Een actieonderzoek bestaat uit: planmatig handelen, onderzoeken en reflectie (Kallenberg, 2011). Het gaat om het handelen van de leerkracht met een groep leerlingen op klassenniveau en individueel niveau. Tijdens de begeleidingsgesprekken die ik met de leerkrachten voer reflecteer ik met hen op de begeleiding die ik geef. Tijdens deze momenten van reflectie bepaal ik, of ik de manier van begeleiden moet aanpassen. In mijn onderzoek wil ik antwoord krijgen op mijn deelvragen, ik wil reflecteren op mijn handelen en het effect van aanpak op de leerkracht en de leerlingen. Zo nodig stel ik mijn aanpak bij. Er zullen tijdens mijn onderzoek veel gesprekken gevoerd worden over de effecten van de gehanteerde aanpak. Uit deze gesprekken ontstaan mogelijk weer nieuwe vragen om het onderzoek verder uit te bouwen (Harinck, 2010).

Tijdens mijn onderzoek ga ik samen met de leerkracht kijken welke preventieve acties in hun klas werken om ordeverstoring gedrag van leerlingen te verminderen. Door mijn onderzoek kan de leerkracht reflecteren op zijn eigen handelen en zijn gedrag bijstellen. Hierbij blijf ik voortdurend in dialoog met de leerkracht. In de keuze van mijn methodieken en middelen ben ik uitgegaan van de leerkracht, leerling en ouders en hun visie op het omgaan met ordeverstoring gedrag in de groep. (zie tabel 3.1)

In tabel 3.1 staan de methodieken en middelen op volgorde van uitvoering beschreven.

Behorend bij deelvraag	Methoden en middelen	Doel	Hoe wordt de methodiek gebruikt?
4 Wat heb ik nodig om leerkrachten te kunnen begeleiden in hun omgang met ordeverstoring gedrag bij leerlingen in hun groep?	Literatuuronderzoek	Kennis vergaren over de aanpak van ordeverstoring gedrag en de begeleiding van leerkrachten.	Aan de hand van de literatuur bepaal ik welke begeleiding leerkrachten nodig hebben.
2 Hoe kan ik zorgen voor een doorgaande lijn in Win-Win? 4 Wat heb ik nodig om leerkrachten te kunnen begeleiden in hun omgang met ordeverstoring gedrag bij leerlingen in hun groep?	Tijdens de cursus Win-Win die gevolgd wordt door alle leerkrachten observeer ik met behulp van een gestructureerd observatieschema. (bijlage 2)	In kaart brengen van de kennis van leerkrachten van het omzetten van ordeverstoring gedrag naar ontwikkelingskansen.	Een eerste inventarisatie van de behoefte aan begeleiding die ik kan geven. Deze beschrijf ik in mijn logboek.
3 Welk effect heeft het invoeren van Win-Win op het welbevinden van leerkrachten en leerlingen van groep 6 tot en met 8?	Op de kwaliteitsmeter van schooljaar 2010-2011 de scores voor het pedagogisch klimaat analyseren en interpreteren.	In kaart brengen van de beginsituatie voordat Win-win wordt geïmplementeerd.	Scores weergeven in een tabel. Alle onderdelen die onder de 3.0 scoren worden rood gekleurd. Deze zijn onvoldoende. Dit is de nulmeting.
1 Welke begeleiding hebben leerkrachten nodig van de IB-er en de gedragsspecialisten bij het toepassen van Win-Win? 4 Wat heb ik nodig om leerkrachten te kunnen begeleiden in hun omgang met ordeverstoring gedrag bij leerlingen in hun groep?	Observatie bij leerkrachten in de groepen 6-8 omtrent het toepassen van Win-Win. Observeren met een gestructureerde kijkwijzer voor een nulmeting en eindmeting. (bijlage 3). Leerkrachten stellen een kijkvraag op die gebruikt wordt voor de observatie.	In kaart brengen of leerkrachten in staat zijn om preventieve acties toe te passen in de dagelijkse praktijk. Bepalen van de begeleidingsbehoefte van de leerkracht.	Aan de hand van een observatieformulier wordt gekeken in welke mate de leerkrachten Win-Win toepassen in de groep.
3 Welk effect heeft het invoeren van Win-Win op het welbevinden van leerkrachten en leerlingen van groep 6 tot en met 8?	Semi-gestructureerd interview met leerkrachten van groep 6-8 over welke begeleiding ze nodig hebben bij het toepassen van Win-Win. (bijlage 4)	Bepalen welke begeleiding leerkrachten nodig hebben, zodat de IB-er deze begeleiding kan geven.	Er wordt een vragenlijst opgesteld met hoofdvragen en onderwerpen die ik gebruik bij mijn interview.
1 Welke begeleiding hebben leerkrachten nodig van de IB-er en de gedragsspecialisten bij het toepassen van Win-Win? 4 Wat heb ik nodig om leerkrachten te kunnen begeleiden in hun omgang met ordeverstoring gedrag bij leerlingen in hun groep?	2 keer een oplossingsgericht gesprek met de leerkrachten waarbij de hulpvraag van de leerkracht gebaseerd is op het toepassen van Win-Win bij ordeverstoring gedrag. Er wordt gereflecteerd op de interventies die de leerkracht heeft geplaatst.	Begeleidingsbehoefte van de leerkrachten in het toepassen van Win-Win bij ordeverstoring gedrag.	Door middel van een schalingsgesprek wordt de ontwikkeling van de leerkracht in de aanpak van ordeverstoring gedrag gestimuleerd.
2 Hoe kan ik zorgen voor een doorgaande lijn in Win-Win?	Participerende observatie bij IB-er en gedragsspecialisten en leerkrachten.	De rol van de IB-er en gedragsspecialisten tijdens het implementatietraject van Win-Win beschrijven.	De manier van begeleiding van leerkrachten wordt bepaald in een oplossingsgericht gesprek. Dit vormt mijn reflectie op mijn manier van begeleiden.
3 Welk effect heeft het invoeren van Win-Win op het welbevinden van leerkrachten en leerlingen van groep 6 tot en met 8?	Leerlingen interviewen door middel van een gestructureerd interview over de werking van Win-Win in de groep.	In kaart brengen hoe de leerlingen Win-Win ervaren.	Uit iedere bovenbouwgroep worden 2 leerlingen geïnterviewd. Dit zijn in totaal 8 leerlingen.
3 Welk effect heeft het invoeren van Win-Win op het welbevinden van leerkrachten en leerlingen van groep 6 tot en met 8?	Afname kwaliteitsmeter schooljaar 2011-2012 voor aanvang onderzoek en na het onderzoek.	Resultaten implementatie Win-Win in kaart brengen. Het doel is behaald wanneer binnen 2 jaar 6 van de 11 punten die nu onvoldoende scoren voldoende zijn.	Alle leerkrachten, leerlingen van groep 6 t/m 8 en 33% van de ouders vullen de kwaliteitsmeter in.

3.2 Valideren en analyseren van de data

De validiteit van een onderzoek is de mate waarin dat onderzoek aan zijn doel beantwoordt (Kallenberg, 2011). De validiteit waarborg ik door de afname van de kwaliteitsmeter bij leerkrachten, leerlingen en ouders. De kwaliteitsmeter gebruik ik als nulmeting voor mijn onderzoek is een instrument dat wij op school ieder jaar afnemen. Ik kan de resultaten vergelijken met voorgaande jaren. De vragen over het pedagogisch klimaat worden ieder jaar op deze manier gesteld.

Tijdens de groepsbezoeken gebruik ik een kijkwijzer waarmee ik de basishouding van de leerkracht in kaart breng. Een goede basishouding van de leerkracht is een voorwaarde voor het kunnen uitvoeren van preventieve acties in de omgang met ordeverstoring gedrag.

In het semigestructureerde interview met de leerkracht reflecteer ik samen met de leerkracht op het groepsbezoek. Vervolgens breng ik de begeleidingsbehoefte van de leerkracht in kaart. Deze interviews werk ik uit en verzamel ik.

Door de participerende observatie tijdens het overleg tussen de IB-er en gedragsspecialisten wil ik de doorgaande lijn in de aanpak van ordeverstoring gedrag en de begeleiding van leerkrachten in kaart brengen. Door structureel over de uitkomsten en analyses van de data te overleggen met de IB-er, directeur en gedragsspecialisten borg ik de validiteit van het onderzoek.

Het effect dat de invoering van Win-Win op leerlingen heeft wordt gemeten met de kwaliteitsmeter en door middel van een interview. Zo controleer ik of de kwaliteitsmeter representatief is voor de mening van de leerlingen.

Een onderzoek is betrouwbaar als het een goed beeld geeft van de onderzochte situatie of stand van zaken (Kallenberg, 2011). Door de vraagstelling tijdens mijn interviews met de leerlingen en de kwaliteitsmeter zorg ik voor betrouwbaarheid in mijn onderzoek. In mijn onderzoekslogboek houd ik nauwkeurig mijn stappen als onderzoeker bij. Zo wordt het onderzoek transparant voor anderen. Dit verhoogt de betrouwbaarheid.

Een goede manier om betrouwbaarheid en validiteit van een onderzoek te verhogen, is het toepassen van triangulatie. Dit betekent dat in het onderzoek verschillende invalshoeken of benaderingen ingebracht worden (Kallenberg, 2011).

In het onderzoek wordt de visie van de leerkracht, de leerling en de ouders op verschillende manieren gevraagd: door een oplossingsgericht gesprek met de leerkracht, interviews met de leerlingen en de afname van de kwaliteitsmeter bij de leerkracht, leerlingen en de ouders. De resultaten van mijn onderzoek worden vergeleken met de literatuur die in hoofdstuk 2 staat beschreven.

3.3 De manier waarop ethische kwesties aan de orde komen en hoe daarmee om zal worden gegaan

Voor mijn praktijkonderzoek ga ik uit van de zes principes voor ethische reflectie op het praktijkonderzoek zoals die voor de Master SEN zijn beschreven (Boerman, 2008):

Vertrouwen, bedrog en zelfbedrog

De resultaten van mijn onderzoek die ik beschrijf in hoofdstuk 4 zijn gebaseerd op transparante en navolgbare gegevens. Tijdens het onderzoek zal ik de leerkrachten van de bovenbouw, het managementteam (MT) en mijn critical friends steeds in de voortgang van het proces door mijn bevindingen te noteren in mijn logboek en te laten lezen.

Zorgvuldigheid en nalatigheid

Voorafgaand aan mijn onderzoek licht ik alle leerkrachten in over het onderzoek en het nut hiervan. Daarbij beschrijf ik ook wat de consequenties van mijn onderzoek kunnen zijn voor het handelen van leerkrachten.

Volledigheid en selectiviteit

Uit de kwaliteitsmeter die ik gebruik voor mijn onderzoek zullen alleen de uitkomsten en resultaten worden gebruikt die van toepassing zijn op mijn onderzoeksvraag. Er wordt een selectie gemaakt op basis van punten die beschreven staan bij het pedagogisch klimaat in de school. Deze selectie wordt niet gebruikt om de zaken anders voor te stellen dan ze zijn.

Concurrentie en collegialiteit

Tijdens mijn onderzoek werk ik samen met collega's, critical friends en mijn begeleider. Ik geef feedback op het werk van medestudenten. Hiermee ondersteun ik hen tijdens het onderzoeksproces.

Publiceren, auteurschap en geheimhouding

Door deel te nemen aan het project LEOZ, geef ik de informatie door die ik heb verkregen over mijn onderzoeksonderwerp.

Mijn onderzoek zal ik presenteren aan het team en aan de Intern Begeleiders van de stichting waar onze school onder valt.

Onderzoek in opdracht

Ik heb de vraagstelling van mijn praktijkonderzoek bepaald.

In het voortraject naar de onderzoeksvraag heb ik de directeur en het MT geïnformeerd over mijn plannen.

Mijn rol als begeleider is om de interactie rondom ordeverstoring gedrag open en gaande te houden. Dit doe ik door kritische situaties te bespreken en daar waar nodig, de leerkrachten bekwaamer te maken in hun aanpak via Win-Win. Het is mijn taak om normen en impliciete omgangsregels expliciet te maken. Door mijn open, eerlijke en nieuwsgierige houding als voorbeeld te stellen, zorg ik ervoor dat leerkrachten wennen aan het geven en ontvangen van feedback aan en van elkaar. Gedurende mijn onderzoek hoop ik mij te ontwikkelen tot een Intern Begeleider die zich richt op de inhoud van het proces met oog voor het communicatiepatroon van het team.

Hoofdstuk 4 Data analyse en resultaten

In dit hoofdstuk beschrijf en analyseer ik de resultaten van mijn onderzoek naar ordeverstoring gedrag in de groep en hoe leerkrachten hiermee omgaan. In dit actieonderzoek wordt de vervolgstap bepaald door reflectie op de actie. Deze reflectiemomenten staan beschreven in de kaders, waarin ik fragmenten uit mijn logboek weergeef.

4.1 Datapresentatie en analyse deelvraag 1

Welke begeleiding hebben leerkrachten nodig van de IB-er en de gedragsspecialisten bij het toepassen van Win-Win?

De uitkomsten van de observatie bij leerkrachten in de groepen 6-8 omtrent het toepassen van Win-Win staan beschreven in tabel 4.1. In de tabel is weergegeven hoeveel van de acht leerkrachten het gedrag laten zien dat beschreven staat.

Basishouding van de leerkracht	Zichtbaar gedrag tijdens de observatie is beschreven.	
	0-meting	Eindmeting
Positieve feedback 1. Non-verbaal	8 / 8	8 / 8
2. Het geven van indirecte complimenten	5 / 8	7 / 8
3. Complimenten: concreet benoemen wat het kind deed.	8 / 8	8 / 8
4. Op schrift: door een klein briefje, of een post-it op tafel.	1 / 8	2 / 8
Relatie opbouwen 1. 1 op 1 gesprekje met de leerling.	6 / 8	6 / 8
2. Bij binnenkomen van het lokaal begroet de leerkracht de leerling en noemt de naam.	5 / 8	6 / 8
3. De leerkracht (h)erkent en benoemt de achterliggende positie van het gedrag van de leerling.	3 / 8	5 / 8
4. De leerkracht gebruikt een ik-boodschap wanneer hij leerlingen aanspreekt op gedrag.	4 / 8	6 / 8
Werken aan sociale verbondenheid 1. De leerkracht laat samenwerken.	7 / 8	7 / 8
2. De leerkracht maakt gebruik van SCL didactische structuren.	2 / 8	3 / 8
3. De regels in de klas en procedures zijn zichtbaar in de klas (Goed van Start)	5 / 8	7 / 8

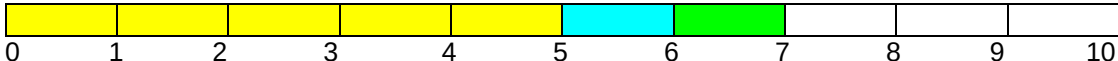
Tabel 4.1 Resultaten van de observatie bij de leerkracht.

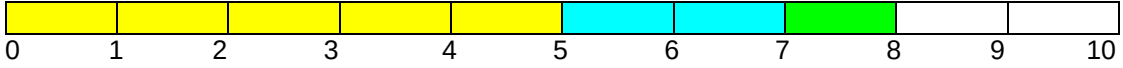
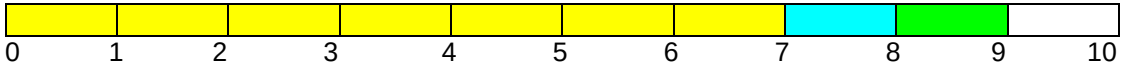
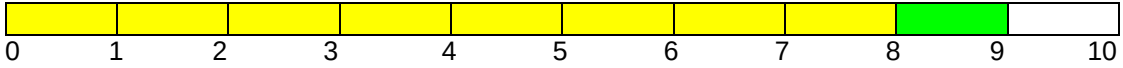
Uit de nulmeting blijkt dat leerkrachten een verschillende basishouding hebben voor de groep. Alle leerkrachten geven complimenten, dit is een sterk punt. Door gesprekken met de leerkracht kan ik bepalen waar de leerkracht aan wil werken. Aan de resultaten bij de eindmeting zie ik ontwikkeling in de basishouding van de leerkracht. (logboekfragment 1)

Er is een vooruitgang in de basishouding van de leerkracht te zien. De zichtbaarheid van regels en procedures in de klas en alle punten die benoemd zijn bij het onderdeel relatie opbouwen zijn verbeterd.

De begeleidingsbehoefte van de leerkracht heb ik omschreven in tabel 4.2.

Leerkrachten gaven voor de groepsobservatie een kijkvraag aan mij. Deze heb ik in kaart gebracht door middel van de oplossingsgerichte gespreksmethodiek. Per leerkracht zijn twee schalingsgesprekken gevoerd waarbij tijdens het tweede gesprek werd gereflecteerd op de interventies die de leerkracht deed en de volgende stap is bepaald. Twee van de uitgewerkte schalingsgesprekken vindt u in bijlage 6.

Leerkracht	Begeleidingsbehoefte en interventies naar aanleiding van het oplossingsgerichte gesprek. De schaling is per leerkracht weergegeven in de balk onder iedere gespreksweergave. 1 ^e schalingsgesprek 2 ^e schalingsgesprek Volgende doel
M	<i>Hoe kan ik de betrokkenheid van leerling J en C vergroten, zodat ik minder ordeverstoring gedrag zie?</i> Acties leerkracht: - o Preventief gedrag leerkracht: Benoem het gewenste gedrag. - o Klassikale instructie beperken tot het hoognodige. Reflectie tijdens tweede gesprek: - o Door kortere klassikale instructie wordt er minder gekletst door leerling C en J. - o Ik wil het benoemen van gewenst gedrag nog verder uitbouwen.
R	<i>Hoe zorg ik ervoor dat ik mijn aandacht niet te veel richt op leerling M. ten koste van de rest van de groep?</i> Acties leerkracht: - o Zet M. weer in een groepje, zodat andere leerlingen hem kunnen helpen. Hij is onderdeel van de groep, geen losstaand individu. - o Benoem hoe knap de rest van de groep het doet. Reflectie tijdens tweede gesprek: - o M. zit nu in een groepje tijdens instructiemomenten en expressieve vakken. Tijdens het zelfstandig werken zit hij op een rustige plek. Hij geeft aan dat hij het nu beter vindt gaan. - o Leerlingen in zijn tafelgroepje worden erg door hem afgeleid. Ik ga de leerlingen in dit groepje begeleiden in de omgang met het gedrag van M. Negeren wat niet goed gaat, complimenteren als het wel goed gaat.
N	Deze leerkracht heeft geen begeleidingsbehoefte voor de omgang met ordeverstoring gedrag. Dit is de reden dat er geen schalingsgesprek is gevoerd. Actie leerkracht: o Meedenken over het opstellen van een gedragsprotocol.
P	<i>Hoe zorg ik ervoor dat leerlingen de regels van Goed van Start toepassen?</i> Actie leerkracht: - o De regels en procedures in de klas samen met de leerlingen opstellen en bespreken Reflectie tijdens tweede gesprek: - o Leerlingen houden zich even aan een regel, maar tijdens bepaalde momenten niet. - o Ik ga in de komende periode werken aan het consequent zijn in het toepassen van regels.

E	<i>Hoe kan ik leerlingen verantwoording geven voor hun gedrag?</i> Acties leerkracht: - o Beginnen met Goed van Start. - o Samen met de leerlingen regels en procedures opstellen. Reflectie tijdens tweede gesprek: - o Er zijn regels en procedures opgesteld en we werken met Goed van Start, maar leerlingen houden zich er niet altijd aan. - o Komende periode ga ik werken aan het consequent toepassen van regels. Ook de consequentie met de leerlingen bespreken, wanneer een regel wordt overtreden.
N	Deze leerkracht heeft geen begeleidingsbehoefte voor de omgang met ordeverstorend gedrag. Dit is de reden dat er geen schalingsgesprek is gevoerd. Actie leerkracht: o Meedenken over het opstellen van een gedragsprotocol.
Y	<i>Hoe zorg ik ervoor dat Q niet wordt buitengesloten in mijn groep?</i> Actie leerkracht: - o Gesprek met de groep over pestgedrag en buitensluiten. Reflectie tijdens tweede gesprek: - o In de klas gaat het nu goed, maar buiten schooltijd gaat het mis. - o Inzetten van klassenbouwers en werken aan sociale verbondenheid.
B	<i>Wat kunnen wij als school doen met leerlingen die structureel ordeverstorend gedrag vertonen?</i> Actie leerkracht: o Meedenken over het opstellen van een gedragsprotocol. Welke consequentie past bij welk gedrag. Verdieping in structuren voor vervolgacties van Win-Win

Tabel 4.2 Begeleiding van de leerkracht

Data-analyse begeleiding van leerkrachten

Uit de interviews met leerkrachten (bijlage 4) blijkt dat drie van de acht leerkrachten geen behoefte heeft aan begeleiding. Dit betekent niet dat er in deze groepen geen ordeverstorend gedrag is, maar wel dat de leerkracht zich voldoende competent voelt in de omgang met ordeverstorend gedrag. De kennis van deze leerkrachten wil ik inzetten in het opstellen van een gedragsprotocol.

De begeleidingsvraag van vier van de acht leerkrachten richt zich op de omgang met het ordeverstorend gedrag van een individuele leerling en niet de hele groep. Twee van de acht leerkrachten geven aan dat zij moeite hebben met het consequent toepassen van regels. Voor de begeleiding die ik geef betekent dit dat ik leerkrachten met dezelfde begeleidingsbehoefte kan clusteren.

De oplossingsgerichte gesprekken die ik voer aan de hand van de groepsbezoeken zijn effectief om het veranderingsproces op gang te brengen. Dit blijkt uit de cijfers die de leerkrachten tijdens de schalingsgesprekken geven. (zie tabel 4.2) Daarnaast is ook een verbetering in de basishouding van de leerkrachten te zien (tabel 4.1). Dit wordt veroorzaakt door de handelingsadviezen die ik geef tijdens de gesprekken met leerkrachten. Daarbij worden de leerpunten omschreven en wordt hier tijdens het volgende gesprek op gereflecteerd.

Door literatuurstudie en het voeren van gesprekken ben ik vaardig geworden in de begeleiding van leerkrachten.

Uit tabel 4.2 kan afgeleid worden dat leerkrachten in ontwikkeling zijn. Door de schalingsgesprekken zien de leerkrachten en ik vooruitgang. Doordat de begeleidingsvraag uit de leerkracht komt is de leerkracht betrokken en voelt zich verantwoordelijk.

Leerkrachten die wat verder zijn in hun aanpak van ordeverstoring gedrag in de groep, werken mee aan het opstellen van een gedragsprotocol.

Niet alle leerkrachten hebben een begeleidingsvraag. Hoe kan ik hen toch bij de aanpak van ordeverstoring gedrag betrekken? Ik vind het belangrijk dat het hele team meedenkt en meewerkt aan de verandering. In gesprek met deze leerkrachten blijkt dat ze duidelijke ideeën hebben. Ze willen graag meewerken aan het opstellen van een gedragsprotocol. (logboekfragment 2)

4.2 Datapresentatie en analyse deelvraag 2

Hoe kan ik zorgen voor een doorgaande lijn in Win-Win?

Leerkracht G geeft aan: "Ik baal ervan dat ik niet eerder op de hoogte was van de oorzaak van het gedrag bij deze leerling. Als ik dit eerder had geweten, had ik deze leerling beter kunnen begeleiden." Uit deze uitspraak blijkt het belang van een goede doorgaande lijn. (logboekfragment 3)

Verslag van de participerende observatie tijdens het overleg van gedragsspecialisten en Intern Begeleider.

Er is behoefte aan een doorgaande lijn voor het in kaart brengen van sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Deze behoefte blijkt uit de gesprekken die ik met leerkrachten heb gehad over het signaleren van gedrag bij leerlingen.

Leerkrachten geven aan dat de overdracht van informatie omtrent gedrag niet altijd goed verloopt. Door een registratiesysteem kan dit voorkomen worden. In de kleutergroepen wordt de ontwikkeling in kaart gebracht door middel van de Kijk-registratie. In de groepsoverzichten van de groepen 3 t/m 8 worden signalen van een verstoorde sociaal emotionele ontwikkeling door de leerkrachten genoteerd. Dit is leerkrachtafhankelijk. De signalen worden tijdens groepsbesprekingen en leerlingenbesprekingen met de IB-er besproken. Wanneer nodig voert de gedragsspecialist een observatie uit en wordt een handelingsplan opgesteld. Het toepassen van de preventieve acties van Win-Win verschilt per leerkracht.

Mijn acties voor het creëren van een doorgaande lijn:

- o Een jaarplanning maken voor de invulling van lessen sociaal-emotionele ontwikkeling.
- o Beschrijven van de preventieve acties van Win-Win.
- o Een leerlingvolgsysteem aanschaffen voor het in kaart brengen van sociaal emotionele ontwikkeling. (Staat op de planning voor schooljaar 2012-2013)
- o Voor iedere groepsbespreking wordt een observatie door de gedragsspecialist uitgevoerd waarbij gekeken wordt naar het toepassen van de acties van Win-Win. Tijdens de groepsbespreking wordt de begeleidingsbehoefte van de leerkracht besproken door middel van de oplossingsgerichte gespreksmethodiek via een schalingsgesprek.
- o Er wordt een gedragsprotocol opgesteld waarin wordt omschreven hoe wordt omgegaan met ordeverstoring gedrag. In schooljaar 2012-2013 wordt gestart met de invoering van het protocol onder mijn begeleiding.
- o De ontwikkeling van de leerkrachten wordt omschreven in de schalingsgesprekken.

Data-analyse van de doorgaande lijn in Win-Win

Deze participerende observatie heeft ertoe geleid dat gedragsspecialisten en de Intern Begeleider structureel na iedere groepsbespreking overleg hebben. Hierin wordt besproken welke acties nodig zijn voor de begeleiding van leerkrachten en leerlingen.

De afspraken die zijn gemaakt hebben als resultaat dat er een doorgaande lijn is gecreëerd. Het is mijn rol om de acties verder uit te voeren in overleg met gedragsspecialisten en de Intern Begeleider. De gemaakte afspraken worden beschreven in het gedragsprotocol. Dit wordt jaarlijks gereflecteerd en geëvalueerd met het team.

Ik neem het initiatief om met de Intern Begeleider en de gedragsspecialisten rond de tafel te gaan zitten. Ik bereid de bijeenkomst voor door een opzet te maken voor de doorgaande lijn in Win-Win. (logboekfragment 4)

4.3 Datapresentatie en analyse deelvraag 3

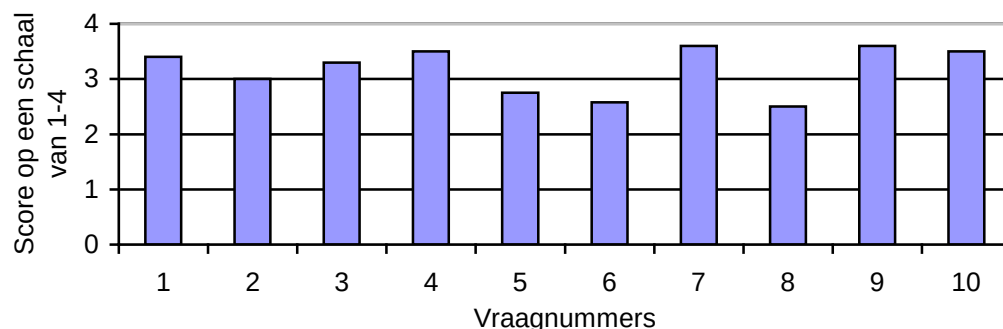
Welk effect heeft het invoeren van Win-Win op het welbevinden van leerkrachten en leerlingen van groep 6 tot en met 8?

Uitslag van de gestructureerde interviews met leerlingen

Tabel 4.3 Interview met leerlingen.

	Gemiddelde score 1-4 1 = (bijna) nooit 2 = soms 3 = regelmatig 4 = vaak
1. Ik voel me in deze groep op mijn gemak	3.4
2. Bij moeilijkheden wordt ik door klasgenoten geholpen.	3
3. Ik goed met de meeste klasgenoten opschieten	3.3
4. Ik werk graag samen met klasgenoten aan een opdracht.	3.5
5. De leerkracht geeft complimenten	2.75
6. De leerkracht is op de hoogte van belangrijke gebeurtenissen in mijn privéleven	2.58
7. In de klas hebben we duidelijke regels over hoe we met elkaar omgaan.	3.6
8. Tijdens het werken en de instructie is het rustig in de groep.	2.5
9. In onze klas is het duidelijk wat wel en niet mag.	3.6
10. Als ik een probleem heb, kan ik bij de leerkracht terecht.	3.5

Grafiek 4.3 Welbevinden leerlingen

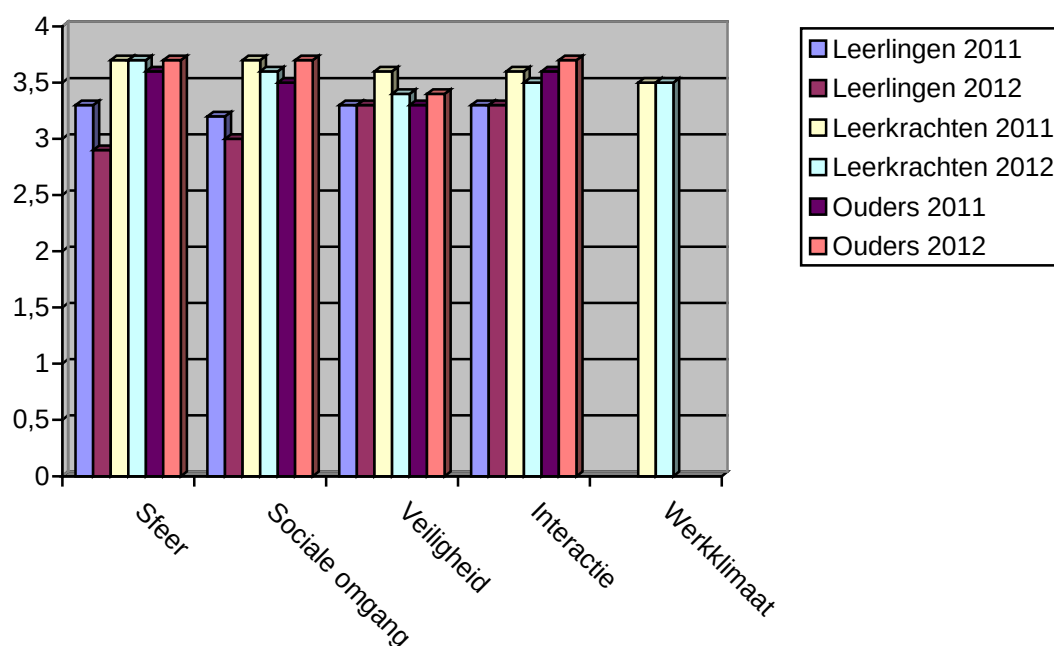
Uitslag kwaliteitsmeter

Analyse en interpretatie van de resultaten van de kwaliteitsmeter 2011 heeft ervoor gezorgd dat ik inzicht kreeg in hoe ouders, leerkrachten en leerlingen het pedagogisch klimaat op onze school waarderen. Dit was voor mij een van de aanleidingen om dit onderwerp voor mijn onderzoek te nemen. (Logboekfragment 5)

De resultaten van de kwaliteitsmeter zijn weergegeven in bijlage 1. In onderstaande tabel zijn de gemiddelde scores per categorie van het afnamemoment in maart 2011 vergeleken met de scores van het afnamemoment in maart 2012. In de grafiek zijn de verschillen tussen de twee afnamemomenten weergegeven.

Tabel 4.4. Uitslag kwaliteitsmeter

	Lk 2011	Lk 2012	LL 2011	LL 2012	Ou 2011	Ou 2012
Pedagogisch klimaat sfeer	3.7	3.7	3.3	2.9	3.6	3.7
Pedagogisch klimaat sociale omgang	3.7	3.6	3.2	3.0	3.5	3.7
Pedagogisch klimaat veiligheid	3.6	3.4	3.3	3.3	3.3	3.4
Interactie	3.6	3.5	3.4	3.3	3.6	3.7
Werkklimaat	3.5	3.5				

Data-analyse: Het welbevinden van leerkrachten en leerlingen

Het welbevinden van leerlingen scoort op de kwaliteitsmeter 2012 voldoende op pedagogisch klimaat; veiligheid en sociale omgang en interactie in de groep. Het resultaat op pedagogisch klimaat; sfeer in de groep is onvoldoende. Deze score was in 2011 nog voldoende. (zie tabel 4.3) In mijn groepsobservaties heb ik gezien dat maar drie van de acht leerkrachten gebruik maakt van structuren van coöperatief leren. Hier ligt een kans om de sfeer in de groep te verbeteren.

De gemiddelde scores zijn gelijk gebleven. (zie bijlage 1)

Uit de kwaliteitsmeter 2012 blijkt dat de leerlingen goed weten wat er van hen wordt verwacht en dat leerkrachten vaak een compliment geven. Dit schooljaar zijn we gaan werken met Goed van Start. Leerlingen hebben door de klassenvergaderingen invloed op de regels en routines in de groep. Tijdens de klassenvergaderingen gaat het om de

interactie tussen leerlingen onderling en de interactie tussen leerkracht en leerlingen. Dit is een preventieve actie voor omgaan met ordeverstoring gedrag. Het geven van complimenten aan leerlingen wordt tijdens de afname van het interview met leerlingen 2.75 gescoord. In vergelijking met het resultaat van de kwaliteitsmeter is dit een mindere score. De oorzaak hiervan kan liggen bij de leerlingen die geïnterviewd zijn. Dit waren in totaal 8 leerlingen, terwijl de kwaliteitsmeter voor alle leerlingen van de groepen 6 tot en met 8 is. Leerlingen waarderen de rust in de groep tijdens instructie tijdens het interview met een gemiddeld cijfer van 2.5. In de kwaliteitsmeter scoort dit punt een 3.1.

Leerlingen geven tijdens het interview aan dat de rust in de groep vooral minder is bij invalleerkrachten en wanneer de leerkracht even uit de groep is. Dit kan een reden zijn voor het lage cijfer dat leerlingen geven voor rust in de groep. Ik houd hier rekening mee bij de interpretaties van de gegevens uit de interviews met leerlingen. (logboekfragment 6)

Uit de resultaten van het interview blijkt dat leerlingen zich prettig voelen in de groep en graag samenwerken. Er zijn duidelijke regels en wanneer de leerling een probleem heeft, kan hij bij de leerkracht terecht. Dit blijkt ook uit de resultaten van de kwaliteitsmeter.

Het welbevinden van leerkrachten, hetgeen onderdeel is van het werkklimaat, scoort in 2012 gemiddeld hetzelfde als in 2011. De voorzieningen die er zijn voor specifieke leerlingen en het omgaan met verschillen scoort nu hoger dan vorig jaar. De eenduidigheid in regels en het bespreken van normen en waarden wordt in 2012 hoger gescoord dan in 2011. Het optreden van de school bij conflicten en ongeregelheden wordt 0.3 minder gescoord, maar nog wel voldoende.

4.4 Datapresentatie en analyse deelvraag 4

Wat heb ik nodig om leerkrachten te kunnen begeleiden in hun omgang met ordeverstoring gedrag bij leerlingen in hun groep?

Naar aanleiding van literatuuronderzoek:

- o Oplossingsgerichte gespreksmethodiek is een effectieve manier van begeleiding. Ik heb voldoende know-how om leerkracht oplossingsgericht te begeleiden. Dit heb ik bij alle leerkrachten 2 keer gedaan tijdens mijn onderzoek.
- o Een definitie van ordeverstoring gedrag zorgt voor een eenduidige omschrijving voor in het gedragsprotocol en duidelijkheid bij leerkrachten.
- o Weten welke reactie van een leerkracht effectief is bij de positie die ordeverstoring gedrag bij de leerling veroorzaakt. Dit is nodig om de leerkracht goede handelingsadviezen te kunnen geven tijdens de begeleiding. Door dit te doen tijdens de gesprekken naar aanleiding van de groepsobservaties, konden leerkrachten met dit handelingsadvies aan de slag.
- o Weten hoe ik een veranderingsproces kan leiden.

Naar aanleiding van de groepsobservaties:

- o Inzicht in het handelen van de leerkracht bij ordeverstoring gedrag. Dit wordt in kaart gebracht tijdens groepsobservaties door de gedragspecialist.
- o Inzicht in de kennis van de leerkracht van preventieve acties van Win-Win. Tijdens de cursusbijeenkomsten van Win-Win heb ik de kennis van de leerkrachten in kaart gebracht. (bijlage 2)
- o Inzicht in de behoefte aan begeleiding van de leerkracht door gesprekken met de leerkracht te voeren.

Naar aanleiding van het overleg tussen Intern Begeleider en gedragsspecialisten:

- o Het structureel kunnen uitvoeren van observaties in de groep. Bij voorkeur 3 keer per jaar, voordat de groepsbespreking plaatsvindt. Dit heb ik nu 2 keer kunnen doen. Hierdoor heb ik inzicht in de vaardigheden van leerkrachten in het omgaan met ordeverstoring gedrag.
- o Een gedragsprotocol waarin de omgang met ordeverstoring gedrag wordt beschreven. Het gedragsprotocol is geschreven en besproken met het managementteam er is besloten om het volgend schooljaar in het team te bespreken.

Observaties in de groep zijn nodig om een duidelijk beeld te krijgen van het handelen van de leerkracht. Niet alle leerkrachten beschikken over een reflecterende houding, waardoor inzicht in verbeterpunten ontbreekt. Dit blijkt uit de schalingsgesprekken die ik voerde. Door mijn begeleiding hebben leerkrachten actiepunten opgesteld en zijn hiermee aan de slag gegaan. In mijn begeleiding heb ik geleerd om een open en eerlijke luisterhouding aan te nemen, waarbij ik niet veroordeelde. (Logboekfragment 7)

4.5 Interpretaties en voorlopige conclusies

Uit mijn gegevens blijkt dat de begeleiding van leerkrachten alleen effectief is wanneer er een begeleidingsvraag van de leerkracht is. Leerkrachten die geen begeleidingsvraag hebben, kunnen bij de aanpak van ordeverstoring gedrag worden gevraagd om mee te denken over het vormgeven van het gedragsprotocol dat geschreven gaat worden. Zo blijven ze betrokken bij de aanpak van ordeverstoring gedrag.

Het effect van de begeleiding van leerkrachten is door de schalingsgesprekken te meten. Door succeservaringen van de leerkracht, wordt het welbevinden positief beïnvloed. Het verband tussen het welbevinden van de leerkracht en het succes in de omgang met ordeverstoring gedrag is zichtbaar in de cijfers die de leerkrachten tijdens de schalingsgesprekken geven. (zie bijlage 6)

Het cijfer dat leerkrachten op de kwaliteitsmeter geven voor de begeleiding voor ordeverstoring gedrag is een 3.4, dit is bovengemiddeld.

De preventieve acties van Win-Win voor de omgang met ordeverstoring gedrag zoals duidelijkheid in regels en het bespreken van normen en waarden met de leerlingen worden door leerlingen, ouders en leerkrachten positiever gewaardeerd op de kwaliteitsmeter dan vorig schooljaar. Dit betekent dat het effect van Win-Win merkbaar is.

Het algemene beeld op de Kwaliteitsmeter is niet substantieel positiever dan de resultaten van 2011. Het veranderingsproces is nog gaande.

De rol van de Intern Begeleider en de gedragsspecialisten is belangrijk in het bewaken van de doorgaande lijn in de aanpak van ordeverstoring gedrag. Dit blijkt uit het effect dat de begeleiding van leerkrachten tot nu toe heeft gehad.

Hoofdstuk 5 Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk beschrijf ik de conclusies en aanbevelingen naar aanleiding van het onderzoek. Ik maak de koppeling tussen de resultaten van mijn onderzoek en de literatuur die ik in hoofdstuk 2 heb beschreven.

5.1 Conclusies per deelvraag gekoppeld aan literatuur

Welke begeleiding hebben leerkrachten nodig van de IB-er en de gedragsspecialisten bij het toepassen van Win-Win?

Tijdens de voortgangsgesprekken die drie keer per jaar plaatsvinden, bespreekt de Intern Begeleider de begeleidingsbehoefte van de leerkracht.

De gedragsspecialisten worden ingezet om de leerkrachten te begeleiden. Door groepsobservaties waarbij gebruik gemaakt wordt van de observatieformulieren die opgesteld zijn aan de hand van de criteria vanuit Win-Win kan de leerkracht op de juiste manier worden begeleid. Tijdens het bespreken van de groepsobservatie wordt met de leerkracht een oplossingsgericht gesprek gevoerd, waarbij de begeleidingsbehoefte wordt geschaald. Het voeren van meerdere schalingsgesprekken vormt een effectieve manier van begeleiden, zie paragraaf 2.4. Door een oplossingsgerichte strategie te gebruiken voor de begeleiding van leerkrachten, wordt de leerkracht mede-eigenaar van het veranderproces (Durrant, 2007). Ten aanzien van de deelvraag concludeer ik dat leerkrachten een oplossingsgerichte begeleiding nodig hebben bij het toepassen van Win-Win.

Hoe kan ik zorgen voor een doorgaande lijn in Win-Win?

Voor iedere groepsbespreking wordt een observatie door de gedragsspecialist uitgevoerd waarbij gekeken wordt naar het toepassen van de acties van Win-Win. Tijdens de groepsbespreking wordt de begeleidingsbehoefte van de leerkracht besproken door middel van de oplossingsgerichte gespreksmethodiek (Durrant, 2007). De ontwikkeling van de leerkrachten wordt omschreven in de schalingsgesprekken.

Door concretisering van het gedrag, kan gekeken worden waar de oorzaak van het gedrag ligt. Zijn het kindkenmerken, of omgevings-/leerkrachtkenmerken? Vervolgens worden afspraken met de leerkracht gemaakt voor een eerste aanzet tot aanpak van het gedrag (Jeninga, 2004).

Er wordt een gedragsprotocol opgesteld waarin wordt omschreven hoe wordt omgegaan met ordeverstoring gedrag en welke preventieve acties van Win-Win wij op school hanteren. Er wordt een leerlingvolgsysteem aangeschaft voor het in kaart brengen van sociaal-emotionele ontwikkeling. In schooljaar 2012-2013 starten wij met de implementatie hiervan. De signalen die voortkomen uit dit leerlingvolgsysteem vormen, naast de groepsobservaties, de aanleiding voor het begeleiden van de leerkrachten.

Het pedagogisch handelen van de leerkracht richt zich volgens Marzano (2009) op het opstellen en toezien op de naleving van regels en procedures, het uitvoeren van maatregelen bij ordeverstoring gedrag en de optimale relatie tussen de leraar en de leerlingen. Uit mijn onderzoek kan ik concluderen dat de doorgaande lijn voor Win-Win bij ons op school bewaakt wordt door de Intern Begeleider in samenwerking met de gedragsspecialisten. Dit staat beschreven in het gedragsprotocol.

Welk effect heeft het invoeren van Win-Win op het welbevinden van leerkrachten en leerlingen van groep 6 tot en met 8?

Preventieve acties voor het verminderen van ordeverstoring gedrag die in Win-Win (Kagan, Kyle, Scott, 2005) worden genoemd zijn:

- o Ervoor zorgen dat de leerlingen de regels onthouden en begrijpen door ze gezamenlijk op te stellen.
- o Creëren van een gevoel van saamhorigheid in de groep door het inzetten van klasbouwers.
- o Leerlingen verantwoording geven voor hun gedrag door het bieden van keuzes. Leerkrachten brengen verantwoordelijk gedrag onder woorden.
- o Leerstof bieden die gevarieerd is en aansluit bij het niveau van de leerling.

Wanneer gekeken wordt naar het verband tussen de preventieve acties en de resultaten op de kwaliteitsmeter kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

- o De leerkrachten geven aan dat het hanteren van dezelfde regels is toegenomen. Leerlingen geven bij de afname van de kwaliteitsmeter in 2011 een hogere waardering aan het op de hoogte zijn van de schoolregels, dan in 2012. De leerlingen geven de inspraak die zij hebben in het opstellen van regels een voldoende.
- o Leerkrachten geven aan dat leerlingen niet voldoende respectvol met elkaar omgaan. Dit is niet verbeterd ten opzichte van de afname in 2011. Leerlingen geven aan dat er een prettige sfeer is in de groep. Dit is gelijk gebleven in vergelijking met de afname in 2011. Opvallend is dat leerlingen aangeven dat leerkrachten vaker complimenten geven dan in 2011. Dit is een positieve ontwikkeling. Tijdens de interviews met leerlingen komt ook terug dat leerkrachten regelmatig complimenten geven. De inzet van klasbouwers wordt niet specifiek benoemd in de kwaliteitsmeter.
- o Leerlingen geven aan dat ze goed weten wat er van ze wordt verwacht op school. In 2011 scoorde dit punt onvoldoende (2.8). In 2012 een 3.5. Een oorzaak van deze stijging kan toegedicht worden aan het onder woorden brengen van verantwoordelijk gedrag. Zowel door leerkrachten als door leerlingen.
- o De voorzieningen voor de specifieke leerbehoefte van leerlingen is door leerkrachten in 2012 met een 3.3 gewaardeerd. Dit punt scoorde in 2011 nog onvoldoende. Leerkrachten kijken dus meer naar de specifieke onderwijsbehoefte van de leerling en leerlingen waarderen dit ook. Leerlingen waarderen de variatie in leerstof met een 3.3. Dit is gelijk aan het resultaat in 2011.

Het verminderen van ordeverstoring gedrag heeft een positief effect op het welbevinden van leerkrachten en leerlingen. Niet probleemgedrag in het algemeen, maar gedrag dat leidt tot een conflictueuze relatie met de leraar, draagt vermoedelijk vooral bij aan werkstress. Deze beïnvloeden niet alleen het welzijn van leerlingen, maar ook het welbevinden van leraren. (www.nwo.nl, 2010)

Het effect van het invoeren van Win-Win op het welbevinden van leerlingen en leerkrachten is zichtbaar, maar is geen significant verschil met resultaten op de kwaliteitsmeter van 2011.

Wat heb ik nodig om leerkrachten te kunnen begeleiden in hun omgang met ordeverstoring gedrag bij leerlingen in hun groep?

De oplossingsgerichte gesprekken die ik voer aan de hand van de groepsbezoeken zijn effectief om het veranderingsproces op gang te brengen. Dit blijkt uit de cijfers die de leerkrachten tijdens de schalingsgesprekken geven. (zie bijlage 6)

Door een oplossingsgerichte strategie te gebruiken voor de begeleiding van leerkrachten, wordt de leerkracht mede-eigenaar van het veranderproces. De technieken die de begeleider gebruikt bestaan onder andere uit herkaderen, vragen stellen over uitzonderingen en de leerkracht de opdracht geven iets anders te doen (Durrant, 2007).

Door signalering van begeleidingsbehoeften van leerkrachten tijdens groepsbezoeken en voortgangsgesprekken kan ik leerkrachten begeleiden in hun omgang met ordeverstoring gedrag in de groep. De begeleiding geef ik aan de hand van de observatie. Tijdens mijn eerste observatie gebruikte ik het formulier voor de basishouding. Tijdens de volgende observatie gebruik ik het formulier voor omgaan met ordeverstoring gedrag. Daarna het formulier voor omgaan met respectloos gedrag.

Het is van belang dat de begeleiding beschreven wordt in het gedragsprotocol, zodat duidelijk is voor leerkrachten, gedragsspecialisten en begeleiders op welke manier de begeleiding wordt geboden en welke aanpak voor ordeverstoring gedrag effectief is. De aanpak van ordeverstoring gedrag wordt op onze school bepaald aan de hand van de principes van Win-Win.

Concluderend kan ik stellen dat een oplossingsgerichte begeleiding van leerkrachten helpt in de aanpak van ordeverstoring gedrag in de groep.

Uit de conclusies van mijn deelvragen, formuleer ik het volgende antwoord op mijn hoofdvraag:

Door een oplossingsgerichte begeleiding van leerkrachten creëer ik een doorgaande lijn in de aanpak van ordeverstoring gedrag in de groep. De doorgaande lijn bestaat uit preventieve acties van de leerkracht, groepsbezoeken, gesprekken met leerkrachten tijdens groeps- en leerlingenbesprekingen en evaluatiemomenten met de leerkrachten.

5.2 Aanbevelingen naar aanleiding van het onderzoek

Met deze aanbevelingen geef ik antwoord op mijn onderzoeksvraag:

Hoe kan ik de leerkrachten van de groepen 6 tot en met 8 begeleiden bij de invoering van een doorgaande lijn op het gebied van orde verstoring gedrag via de aanpak van Win-Win waarbij het welbevinden van zowel leerlingen als leerkrachten wordt gewaarborgd?

- o De begeleiding van leerkrachten vindt plaats naar aanleiding van groepsbezoeken die drie keer per jaar plaatsvinden. De groepsbezoeken worden uitgevoerd door de Intern Begeleider of de gedragsspecialist. Begeleiding van leerkrachten verloopt volgens het oplossingsgerichte stappenplan en schalingsgesprekken. De technieken die de begeleider gebruikt bestaan onder andere uit herkaderen, vragen stellen over uitzonderingen en de leerkracht de opdracht geven iets anders te doen (Durrant, 2007).
- o Het signaleren van ordeverstoring gedrag bij leerlingen wordt door de leerkrachten in kaart gebracht en beschreven in het groepsoverzicht. Het groepsoverzicht wordt in de groepsbespreking met de Intern Begeleider

besproken. De leerkracht is het belangrijkste instrument dat ingezet kan worden bij de aanpak van gedrag (Jeninga, 2004).

- o Het opstellen van een gedragsprotocol waarin omschreven wordt welke (preventieve) acties wij als school hanteren ten opzichte van ordeverstoring gedrag. Dit protocol wordt met instemming van het team aangenomen en jaarlijks geëvalueerd.
- o Er wordt een leerlingvolgsysteem voor sociaal emotionele ontwikkeling aangeschaft. Er wordt gestart met de implementatie in schooljaar 2012-2013. Ordeverstoring gedrag van leerlingen is onderdeel van dit leerlingvolgsysteem.

5.3 Passend onderwijs en ordeverstoring gedrag

Het handelen van de leerkracht op bovenstaande manier hangt nauw samen met het verzorgen van onderwijs op maat en het bevorderen van zelfvertrouwen en competentie-ervaringen bij leerlingen.

Onderwijs op maat betekent voor ons allereerst het hebben van een dusdanige organisatie dat binnen de vertrouwde omgeving van de groep kinderen zich in hun eigen tempo en naar eigen mogelijkheden kunnen ontwikkelen. Onze school werkt met homogene groepen. In deze groepen wordt gekeken naar de verschillen tussen de leerlingen. Het onderwijs wordt gegeven volgens het model "passend onderwijs". Voor kinderen die ondanks deze manier van werken extra aandacht nodig hebben, is er een samenhangend systeem van leerlingenzorg dat de volgende kenmerken heeft:

- o In onze school volgen de leerkrachten de ontwikkeling (met name van de basisvaardigheden en sociaal-emotionele ontwikkeling) systematisch en signaleren problemen hierin tijdig.
- o In onze school worden de gegevens van leerlingen volgens een vaste procedure besproken en nader geanalyseerd.
- o De leerkracht stelt samen met de Intern Begeleider aan de hand van de verzamelde gegevens een plan op om het onderwijs aan de behoeften van leerlingen aan te passen, met het oog op het realiseren van minimum en aanvullende doelen.
- o Bij zowel analyse als planning maken leerkrachten c.q. de school gebruik van de deskundigheid en de ervaring van collega's binnen het samenwerkingsverband en/of van externe deskundigen.
- o De leerkracht voert de opgestelde plannen uit. Het streven is de uitvoering naar uitvoering van het plan binnen de klas.
- o De leerkracht evalueert samen met de Intern Begeleider de uitvoering van de plannen en zorgt ervoor dat de voortgangsbepalingen worden genomen.
- o De Intern Begeleider draagt zorg voor de coördinatie van de activiteiten in het kader van de leerlingenzorg.

Hoofdstuk 6 Evaluatie van het onderzoek

In dit hoofdstuk kijk ik terug op het onderzoeksproces en wat dit betekent voor mij als persoon. Aan de hand van deze evaluatie bepaal ik mijn vervolgstappen voor de toekomst.

6.1 Persoonlijke evaluatie op leerpunten voor dit onderzoek

Het begeleiden van leerkrachten

Ik heb tijdens mijn onderzoek ervaren dat alle leerkrachten het omgaan met ordeverstoring gedrag een belangrijk punt vinden voor hun eigen welbevinden en dat van de leerlingen. Dit bleek uit de betrokkenheid tijdens de scholing van Win-Win. Tijdens de groepsbezoeken hadden de leerkrachten een kijkvraag opgesteld, hieruit bleek hun betrokkenheid.

Mijn stijl tijdens dit veranderproces was dat van de regisseur (Kloosterboer, 2005). Ik heb geprobeerd iedereen bij het proces te betrekken door het doelgericht opzetten en organiseren van mijn onderzoek. Door oplossingsgerichte begeleiding zorgde ik ervoor dat de ontwikkeling van leerkrachten stapsgewijs verliep. Ik heb steeds gezocht naar oplossingen die in de praktijk het meest haalbaar bleken. De keerzijde van mijn stijl was dat ik soms de neiging had te veel te willen sturen, hierdoor hebben sommige leerkrachten zich misschien beklemd gevoeld. Dit merkte ik aan de reactie wanneer ik vroeg naar het leerpunt van de leerkracht dat opgesteld was naar aanleiding van het schalingsgesprek. Om in deze korte tijd de verandering in gang te zetten was het nodig om op deze manier te werken. Uit de schalingsgesprekken blijkt dat alle leerkrachten een ontwikkeling hebben doorgemaakt tijdens mijn begeleiding. Ik vond het erg fijn om te merken dat de meeste leerkrachten openstaan voor begeleiding. Dit gaf mij de kans om me te ontwikkelen als begeleider. Door de schalingsgesprekken die ik voerde, werd ik vaardiger in de begeleiding van leerkrachten. Goed luisteren en doorvragen blijft voor mij een aandachtspunt. Het was voor mijzelf een leerpunt om te horen dat niet alle leerkrachten behoefte hebben aan begeleiding voor de omgang met ordeverstoring gedrag. Hierdoor werd ik aan het denken gezet hoe ik ook deze leerkrachten kan betrekken bij het toepassen van Win-Win in de groep. Ik kwam tot de conclusie dat ik deze leerkrachten bij het veranderingsproces kan betrekken door ze te vragen mee te denken over het gedragsprotocol. Doordat deze leerkrachten door mij zijn aangestuurd en het probleem niet bij zichzelf zoeken vallen deze onder het type 'bezoeker' (Cauffman, 2011).

Mijn rol als begeleider van een veranderingsproces

Het overleg tussen de Intern Begeleider, de gedragsspecialisten en mijzelf, zorgde ervoor dat ik een goed doordacht proces doormaakte tijdens mijn onderzoek. Zij gaven tips en punten om te overdenken tijdens reflectiemomenten die mij de kans gaven om de volgende stap in het onderzoek te nemen. Ik heb wel gemerkt dat het moeilijk is om alle leerkrachten mee te krijgen in een verandering. Ik moet erop letten dat afspraken worden nagekomen en wanneer dit niet gelukt is hier ook naar vragen. Het is belangrijk de successen te vieren, zodat alle leerkrachten gemotiveerd worden om aan de slag te gaan en zich verantwoordelijk voelen voor het veranderingsproces. Doordat het begeleiden van leerkrachten veel tijd kost, ben ik tot inzicht gekomen dat ik ook tevreden moet zijn met kleine stapjes vooruit. Ik benadrukte dit wel in de schalingsgesprekken die ik voerde met leerkrachten, maar kon hier voor mezelf niet helemaal achterstaan, omdat ik meer en sneller resultaat wilde zien.

De coördinerende taak tijdens het onderzoek

De coördinatie van het begeleiden van leerkrachten in het omgaan met ordeverstoring vond ik erg leerzaam. Ik merkte dat ik soms iets te hard van stapel liep tijdens mijn onderzoek. Waar ik het al had over het omgaan met structureel ordeverstoring gedrag en gedragsprotocol, waren de leerkrachten in het team nog bezig met hun basishouding voor de groep. Dit frustreerde mij. Door gesprekken met leerkrachten over hun begeleidingsbehoefte, en de directeur kwam ik tot het inzicht dat ik meer bereik wanneer ik insteek op de behoefte van de leerkracht door met ze in gesprek te gaan. Een goede en reële tijdsplanning is nodig om een onderzoek te kunnen coördineren.

Beleidsontwikkeling

Dit onderzoek heeft ertoe geleid dat ik in staat ben een gedragsprotocol op te stellen voor onze school en dit te bespreken met het team. Hierin staat de manier van begeleiden van leerkrachten beschreven voor het omgaan met ordeverstoring gedrag.

6.2 Reflectie op het procesverloop

Het bijhouden van een logboek heeft mij inzicht gegeven in het onderzoeksproces. Punten die bepalend geweest zijn voor het actieonderzoek heb ik hieronder beschreven.

1. Analyse en interpretatie van de resultaten van de kwaliteitsmeter 2011 heeft ervoor gezorgd dat ik inzicht kreeg in hoe ouders, leerkrachten en leerlingen het pedagogisch klimaat op onze school waarderen. Dit was voor mij een van de aanleidingen om dit onderwerp voor mijn onderzoek te nemen.
2. Het observeren van leerkrachten tijdens de bijeenkomsten van Win-Win zorgde ervoor dat ik kon bepalen welke leerkrachten de principes van Win-Win kennen. Het kennen van de principes is niet hetzelfde als het kunnen toepassen. Daarom is een klassenobservatie wenselijk. Een eye-opener was ook het feit dat niet iedereen hetzelfde verstaat onder ordeverstoring gedrag. Dit was voor mij een aanleiding om hierover met gedragsspecialisten en de Intern Begeleider te omschrijven wat wij als school verstaan onder ordeverstoring gedrag. Dit hebben we ook beschreven in het gedragsprotocol.
3. Door het literatuuronderzoek ben ik kritisch gaan kijken naar de basisprincipes van Win-Win. Deze heb ik vergeleken met theorieën over ordeverstoring gedrag en oplossingsgerichte strategieën. De tips van mijn begeleider zorgde ervoor dat ik kritisch keek naar mijn bevindingen. Doordat ik nu de dieper achterliggende gedachte van Win-Win kan onderschrijven, kan ik leerkrachten gericht observeren en begeleiden.
4. De eerste klassenobservatie keek ik naar de basishouding van de leerkracht. Daarnaast hadden leerkrachten een kijkvraag voor mij opgesteld. Door de kijkvraag kon ik het schalingsgesprek voorbereiden. Ik observeerde ook de kansen die de leerkracht had om goed om te gaan met ordeverstoring gedrag.
5. De begeleidingsbehoefte van leerkrachten is heel divers. Ik kwam tot inzicht dat niet alle leerkrachten behoefte hebben aan begeleiding. Om ze bij het veranderingsproces betrokken te houden heb ik hen gevraagd mee te denken over een gedragsprotocol dat gericht is op het toepassen van Win-Win. Leerkrachten die begeleiding gekregen hebben door middel van de schalingsgesprekken zijn heel positief. Vooral omdat ze werken aan hun eigen leerpunt en niet aan een opgelegd leerpunt.
6. Om meer inzicht te krijgen in de situatie in de klassen en hoe leerlingen het pedagogisch klimaat ervaren heb ik interviews afgenomen bij leerlingen. Dit

zorgde ervoor dat ik leerkrachten ook kon begeleiden vanuit de behoefte van de leerlingen. Wat ik opvallend vond om te zien, is hoe leerlingen uit dezelfde klas, los van elkaar, dezelfde punten noemen wanneer het gaat om ordeverstoring gedrag.

7. Omdat ik ook wilde zien welk effect mijn begeleiding heeft gehad, heb ik de leerkracht nogmaals geobserveerd met dezelfde vragenlijst. Hieruit blijkt een positieve verandering in de basishouding van de leerkracht. Dit motiveert mij om de begeleiding ook door te laten gaan wanneer mijn onderzoek afgerond is. De manier waarop ik leerkrachten begeleid en de manier waarop leerkrachten leerlingen begeleiden heb ik besproken met de Intern Begeleider en opgenomen in het gedragsprotocol.
8. Als eindmeting is de kwaliteitsmeter afgenomen. Op bepaalde punten is resultaat behaald, maar er is nog genoeg werk te doen als het gaat om ordeverstoring gedrag. Ik hoop dat op langere termijn het toepassen van Win-Win in de groep zorgt voor een hoger resultaat op het onderdeel pedagogisch klimaat.
9. Ik heb het gedragsprotocol samen met de gedragspecialisten vormgegeven. Het zal besproken worden in de teamvergadering. Zo worden gemaakte afspraken geborgd.

6.3 Reflectie volgens het model van de logische niveaus van Bateson

1. Omgeving: In de observaties die ik in groepen doe voor leerlingen met gedragsproblemen zie ik dat leerkrachten niet allemaal voldoende vaardigheden hebben in het omgaan met ordeverstoring gedrag. Leerkrachten merken dat ze tips krijgen over de omgang met leerlingen, maar minder rondom hun eigen handelen. De kwaliteitsmeter geeft aan dat het pedagogisch klimaat op verschillende onderdelen onvoldoende is.
2. Gedrag: Tijdens mijn gesprekken met leerkrachten over leerlingen met gedragsproblemen richt ik me vooral op het gedrag van de leerling en minder op het gedrag van de leerkracht. Wanneer leerkrachtgedrag niet verandert, zal gedrag van leerlingen ook niet veranderen. Ik wil het leerkrachtgedrag bespreekbaar maken en leerkrachten begeleiden.
3. Vermogens en bekwaamheden: Tijdens de opleiding maakte ik kennis met het voeren van oplossingsgerichte gesprekken. Door hiermee te oefenen werd ik bekwaam in het voeren van deze gesprekken. Het begeleiden van een veranderingsproces was nieuw voor mij.
4. Overtuigingen: Ik ben ervan overtuigd dat ik leerkrachten kan helpen door oplossingsgerichte gesprekken. Ik vind het belangrijk dat leerkrachten weten hoe zij kunnen omgaan met ordeverstoring gedrag, zodat de leerkracht tegemoet kan komen aan de onderwijsbehoefte van de leerling. De leerling zal dan minder ordeverstoring gedrag vertonen.
5. Identiteit: In mijn leerstijl ben ik een beslisser. Iemand met een doelgerichte en planmatige werkwijze. Deze eigenschappen zijn goed voor het coördineren van een veranderingsproces. Ik zie een duidelijke relatie tussen de materie van Win-Win en de toepasbaarheid in mijn praktijk. Ik wil me ontwikkelen tot een Intern Begeleider met oog voor de verschillen in de ontwikkeling van leerlingen en leerkrachten.
6. Betrokkenheid, energie: De ontwikkelingen in het passend onderwijs en de bezuinigingen die dit met zich meebrengt baren mij zorgen. Dit betekent voor ons als leerkrachten dat wij steeds meer te maken krijgen met leerlingen met gedragsproblemen in de groep. Wanneer leerkrachten in staat zijn om op een goede manier om te gaan met ordeverstoring gedrag in de groep, wordt een

positief pedagogisch klimaat behouden en wordt het werkplezier voor leerkracht en leerlingen bevordert. Ik voel het als plicht me ervoor in te zetten dat leerkrachten en leerlingen de begeleiding krijgen die ze nodig hebben.

6.4 Kijkend naar de toekomst

Dit onderzoek heeft mij en mijn team inzicht gegeven in de aanpak van ordeverstoringend gedrag in de groep en begeleiding van leerkrachten.

In de toekomst betekent dit voor mij dat ik door wil gaan met het begeleiden van leerkrachten. De individuele begeleiding die ik nu geef wil ik verder uitbreiden naar het begeleiden van het team.

Daarnaast wil ik me verder verdiepen in het begeleiden van leerkrachten in de omgang met leerlingen met gedragsstoornissen. Met alle ontwikkelingen in het beleid voor passend onderwijs zullen wij als school steeds meer te maken krijgen met deze leerlingen. Het participeren in bovenschoolse netwerken is een nieuwe uitdaging. Het gedragsprotocol wordt door het team bekeken en eventueel aangepast. Het hoort een document te zijn dat toepasbaar is voor alle leerkrachten en helder is voor ouders. Het protocol is een leidraad voor de aanpak van ordeverstoringend gedrag en geen keurslijf. Hiermee wil ik benadrukken dat wij als leerkrachten de plicht hebben om te kijken en luisteren naar de achterliggende behoefte van de leerling en hoe wij de leerling kunnen begeleiden.

Competenties die ik nog verder wil ontwikkelen zijn:

- o Zorg dragen voor explicitering van mentale modellen en subjectieve werkconcepten in relatie tot veranderingsprocessen.
- o Het onderzoeken en ontwikkelen van mijn rol ten aanzien van de coördinerende taak binnen de context van de schoolorganisatie.
- o Participeren in collegiale consultatie en het delen van kennis binnen de door het SWV of REC georganiseerde vormen van bovenschoolse netwerken.

Hoofdstuk 7 Literatuurlijst

Literatuur behorende bij deze onderzoekslijn

Beekveld en Terpstra organisatie adviesbureau (2009) *Kwaliteitsvragenlijst*. Hoorn

Bokhorst, K. (2002) *Praktijkboek Interne Begeleiding*. Baarn: HBuitgevers

Cauffman, L. en van Dijk, D. J. (2011) *Handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs*. Den Haag: Boom-Lemma uitgevers

Deley, T. (2004) *Denken voelen doen, sociaal emotionele ontwikkeling in het basisonderwijs*. Antwerpen – Apeldoorn Garant

Delfos, M.F. (2000) *Kinderen en gedragsproblemen. Angst, agressie, depressie en ADHD. Een biopsychologisch model met richtlijnen voor diagnostiek en behandeling*. Lisse: Swets & Zeitlinger

Durrant, M. (2007) *Creatieve oplossingen bij gedragsproblemen op school*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant

Furman, B. (2008) *Kids' Skills Op speelse wijze vaardigheden ontwikkelen bij kinderen*. Soest: Uitgeverij Nelissen

Golly, A. en Sprague J. (2009), *Positive Behavior Support, Goed gedrag kun je leren! Doelmatige strategieën voor in de school*. uitgeverij Pica

Harinck, F.(2010) *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant

Hemel, M. van den (2010) *Goed van Start. Regels opstellen én handhaven, samen met je groep*. Uitgeverij Bazalt

Jeninga, J. (2004) *Professioneel omgaan met gedragsproblemen, praktijkboek voor het primair onderwijs*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff

Kagan S., Kyle, P, Scott, S. (2005) *WinWin Van ordeverstorend gedrag naar ontwikkelingskansen*, Uitgeverij Bazalt 1^e druk 2005

Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J., Scheepsma, W. (2011) *Ontwikkeling door onderzoek. Een handreiking voor leraren*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff

Kloosterboer, P. (2005) *Voor de verandering, over leidinggeven aan organisatieverandering* Den Haag: Sdu Uitgevers bv.

Kruuk, J.M.P., Hüdenpohl, M.H. (2002). *Alles Kidzzz. Aanbod voor kinderen vanaf 9 jaar individuele vaardigheidstraining. Trainersmap*. 's-Hertogenbosch: GGZ 's-Hertogenbosch.

Lingsma, M. (2005) *Aan de slag met teamcoaching*. Soest: Uitgeverij Nelissen

Lieshout, T. van (2009) *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen. Een praktisch boek voor professionele opvoeders, begeleiders en leerkrachten*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum

Marzano R.J, (2010) *Wat werkt: Pedagogisch handelen & klassenmanagement Evidence-based strategieën voor iedere leraar*. Bazalt

Marzano, R.J., Waters, T., McNulty, B.A. (2009) *Wat werkt: Leiderschap op school. Van research naar resultaat*. Bazalt

Puper, H. (2011) *Prima onderwijs.nl voor alle professionals in het onderwijs*. Utrecht: EDG Media

Stage, S.A. en Quiroz, D.R. (1997) *A meta-analysis of interventions to decrease disruptive classroom behaviour in public educational settings*. School Psychology Review, 26(3), 333-68

Internetbronnen

Koomen, H (2010) Reviewstudie leraar-leerlingrelaties, schools leren van leerlingen en welbevinden van leraren. Verkregen op 1 april 2012, via [http://www.nwo.nl/files.nsf/pages/NWOP_8D2KQ8/\\$file/411-08-502_ReviewStudy_Koomen.pdf](http://www.nwo.nl/files.nsf/pages/NWOP_8D2KQ8/$file/411-08-502_ReviewStudy_Koomen.pdf)

Bijlage 1 Resultaten kwaliteitsmeter

De scores onder de 3 zijn onvoldoende, daarom zijn dit punten waaraan gewerkt moet worden. Er wordt gescoord van 0-5.

	Onderdeel	Afname maart 2011	Afname maart 2012
Leerkrachten	Er zijn voldoende voorzieningen voor de specifieke leerbehoeften van leerlingen. Pedagogisch klimaat: sociale omgang: de leerlingen gaan respectvol met elkaar om. De leerlingen worden met respect behandeld. Er wordt op school rekening gehouden met (culturele) verschillen tussen leerlingen Er wordt op school gesproken over normen en waarden. De personeelsleden van de school hanteren allemaal dezelfde regels. De school treedt op bij conflicten of ongeregelde heden. De directie treedt adequaat op bij incidenten. De school let goed op diefstal en vernielingen	3.0 2.9 3.5 3.6 3.8 3.0 3.6 3.3 3.3	3.3 2.8 3.6 3.9 3.9 3.1 3.3 3.3 3.4
Leerlingen	Ik weet goed wat er van mij verwacht wordt op school. De meester of juf geeft mij vaak een compliment. Ik ga graag naar school. Ik heb het naar mijn zin in mijn klas. De sfeer tussen leerlingen is prettig. In mijn groep hangt een prettige sfeer. De kinderen houden zich aan de afspraken op school. Ik ben op de hoogte van de 4 schoolregels. In de klas gelden regels waardoor ik goed kan werken. Er wordt op school gelet of leerlingen goed met elkaar omgaan. Leerlingen gaan respectvol met elkaar om. Op school praten en leren we over hoe je met elkaar om hoort te gaan. De meester of juf houdt rekening met (culturele) verschillen tussen leerlingen. In de klas praten we ook over wat ik elke dag doe en meemaak. Ik voel mij veilig op school. Als kinderen gepest worden, wordt er wat aan gedaan. De meester of juf grijpt in bij ruzies tussen leerlingen. Er is toezicht op het schoolplein tijdens de pauzes. Ik weet dat er een vertrouwenspersoon is op school. Er is inspraak mogelijk voor leerlingen bij het opstellen van regels.	2.8 2.8 2.9 3.3 3.1 3.3 2.6 3.4 3.2 3.3 2.7 3.4 3.4 2.3 3.4 3.2 3.5 3.5 3.4 3.0	3.5 3.1 2.8 3.2 3.1 3.0 2.5 3.1 3.1 3.2 2.7 3.3 3.2 2.5 3.4 3.1 3.4 3.3 3.0
Ouders	Mijn kind gaat graag naar school. Ik ben tevreden over de opvoedkundige aanpak van de school. De sfeer tussen leerlingen is prettig. De sfeer op school tussen leerlingen en leerkrachten is prettig. Er wordt binnen de school voldoende aandacht besteed aan orde en discipline. De leerkrachten reageren op een goede manier op negatief gedrag van leerlingen. De leerkrachten hebben voldoende aandacht voor een goede omgang tussen leerlingen. Op school wordt er met mijn kind gesproken over normen en waarden. De leerlingen gaan respectvol met elkaar om. De school heeft gedragsregels opgesteld voor zowel leerlingen als medewerkers. De personeelsleden van de school hanteren allemaal dezelfde regels. Ik ben tevreden over de wijze waarop de school omgaat met pestgedrag. De school treedt op bij conflicten of ongeregelde heden.	3.5 3.2 3.2 3.3 3.1 3.1 3.3 3.5 2.8 3.5 2.5 2.9 2.9	3.7 3.7 3.5 3.7 3.7 3.5 3.6 3.8 3.3 3.8 3.4 3.4 3.5

Bijlage 2 Observatiepunten tijdens de bijeenkomsten van Win-Win

Observatiepunt	Aantal teamleden Bijeenkomst in oktober	Aantal teamleden Bijeenkomst in november
Kennen de drie pijlers van Win-Win 1. (H) Erkenning 2. Samen oplossen 3. Verantwoordelijkheid leren	2/25	8/25
Kunnen ordeverstoringen onderbrengen in 4 groepen: ➤ Agressie ➤ Breken van regels ➤ Confrontatie ➤ Desinteresse	8/25	15/25
Kunnen de 7 posities bij leerlingen herkennen en benoemen met behulp van de situatiekaart	10/25	15/25
Passen bewust preventieve acties toe om ordeverstoring gedrag tegen te gaan.	10/25	20/25
Passen bewust strategieën van Win-Win toe bij de directe aanpak van ordeverstoring gedrag in de groep.	7/25	10/25
Passen bewust vervolgacties toe bij de aanpak van ordeverstoring gedrag.	3/25	6/25

Bijlage 3 Observatielijst voor groepsbezoeken

Basishouding

Gedrag leerlingen Normaal, betrokken en bereid tot samenwerking, tonen respect voor elkaar.	Observatie van de leerkracht Zichtbaar gedrag wordt beschreven
Positieve feedback 5. Non-verbaal: door oogcontact, duim omhoog, een schouderklopje, een lach, ed.	
6. Het geven van indirecte complimenten: je hebt het af, hoe kwam het dat je zo goed doorwerkte?	
7. Complimenten: concreet benoemen wat het kind deed.	
8. Op schrift: door een klein briefje of een post-it op tafel.	
Relatie opbouwen 5. 1 op 1 gesprekje met de leerling.	
6. Bij binnenkomen van het lokaal begroet de leerkracht de leerling en noemt de naam.	
7. De leerkracht (h)erkent en benoemt de achterliggende positie van het gedrag van de leerling.	
8. De leerkracht gebruikt een ik-boodschap wanneer hij leerlingen aanspreekt op gedrag.	
Werken aan sociale verbondenheid 4. De leerkracht laat samenwerken.	
5. De leerkracht maakt gebruik van SCL didactische structuren.	
6. De regels in de klas en procedures zijn zichtbaar in de klas (goed van start)	

Een moeilijke groep? Nooit meer! M. vd. Hemel, Bazalt 2010

Bijlage 4 Interviewvragen voor leerkrachten

Vervolgafspraken na de klassenbezoeken van Win-Win

Alle leerkrachten van de groepen 6 t/m 8 worden uitgenodigd voor een interview met Mireille. De volgende punten komen aan bod:

Reflectie op het klassenbezoek.

1. Hoe is je basishouding voor de groep?
 - relatie tussen de leerkracht en leerlingen
 - opbouwen van de relatie tussen leerlingen
 - Het geven van feedback.

Begripsbepaling

2. Wat versta je onder ordeverstoring gedrag?

De stand van zaken omtrent het toepassen van preventieve acties uit Win-Win.

3. Welke van jouw acties zijn volgens jou preventief voor ordeverstoring gedrag?
4. Omgaan met ordeverstoring gedrag in de groep; hoe doe je dit?
Wat gaat er goed? (Schaling) Waar sta je nu en hoe ziet dit eruit? Hoe ben je hier gekomen?
5. Wat wordt je actiepunten voor de komende periode?
6. Welke begeleiding verwacht de leerkracht van de gedragsspecialisten/IB-er?
7. Wat heb je nodig om Win-Win toe te passen bij ordeverstoring gedrag in de groep?

Gedragsprotocol

8. Wat moet er volgens de leerkracht in een gedragsprotocol staan?
9. Hoe moet het worden ingezet?

Bijlage 5

Gestructureerd interview met leerlingen van de groepen 6 t/m 8

Onderwerp: ordeverstorend gedrag in de groep en Win-Win

1 = komt nooit of bijna nooit voor

2 = komt soms voor

3 = komt regelmatig voor

4 = komt vaak voor

	(Bijna) nooit	soms	Regel- matig	Vaak
1. Ik voel me in deze groep op mijn gemak	1	2	3	4
2. Bij moeilijkheden wordt ik door klasgenoten geholpen.	1	2	3	4
3. Ik goed met de meeste klasgenoten opschieten	1	2	3	4
4. Ik werk graag samen met klasgenoten aan een opdracht.	1	2	3	4
5. De leerkracht geeft complimenten	1	2	3	4
6. De leerkracht is op de hoogte van belangrijke gebeurtenissen in mijn privéleven	1	2	3	4
7. In de klas hebben we duidelijke regels over hoe we met elkaar omgaan.	1	2	3	4
8. Tijdens het werken en de instructie is het rustig in de groep.	1	2	3	4
9. In onze klas is het duidelijk wat wel en niet mag.	1	2	3	4
10. Als ik een probleem heb, kan ik bij de leerkracht terecht.	1	2	3	4

11. Wat ervaar je als storend gedrag in de groep?

12. Hoe vind je dat de leerkracht hiermee omgaat?

13. Zou je iets willen veranderen in de aanpak van storend gedrag?
zo ja, wat dan?

Bijlage 6 Uitgewerkte schalingsgesprekken

Begeleidingsbehoefte en verkorte weergave oplossingsgericht gesprek.

Hoe kan ik leerlingen verantwoording geven voor hun gedrag?

1. We beginnen met het 0-punt op de schaal. Helemaal aan de linkerzijde. Dit staat gelijk aan de allerslechtste situatie. Beschrijf hierbij het gedrag van de leerling en jouw handelen.

De leerlingen in mijn groep houden zich niet aan de regels. Hierdoor kan ik mijn lessen niet geven. De leerresultaten van de leerlingen zijn slecht. Ik stel geen regels op en corrigeer de leerlingen niet op hun gedrag.

2. Dan gaan we naar de 10, helemaal rechts op de lijn. Beschrijf het gedrag van de leerling en jouw handelen daarbij.

De leerlingen houden zich aan de regels. Er is nauwelijks ordeverstorend gedrag, omdat ze zich verantwoordelijk voelen voor hun eigen gedrag. Ik heb met de leerlingen regels opgesteld. Ze houden zich eraan, omdat ze weten welke consequenties het overtreden van de regels heeft.

3. Wat zou het cijfer zijn dat je wilt bereiken met deze leerling en beschrijf het gedrag van de leerling en jouw handelen hierbij. Dus wanneer ben je tevreden?

Een 7. De leerlingen houden zich aan de regels, ook als ik even niet in de groep ben. Ik heb met de leerlingen afspraken gemaakt waar ze zich ook aan kunnen houden.

4. Waar sta je op dit moment op de schaal? Welk cijfer geef je voor de huidige situatie? Beschrijf het gedrag van de leerling en jouw handelen.

Een 6. Als ik in de klas ben, houden de leerlingen zich meestal aan de regels. Ik ben niet consequent in het toepassen van de regels. Bepaalde leerlingen voelen zich niet verantwoordelijk voor hun gedrag.

5. Wat heeft ervoor gezorgd dat je al op dit cijfer staat? Welke acties die jij als leerkracht hebt ondernomen hebben effect gehad?

Ik heb kleine gesprekjes met leerlingen waarbij ik ze wijs op hun gedrag.

6. Zijn er momenten dat de leerling het probleemgedrag niet vertoont? Wanneer gaat het goed? Welke kansen zijn er voor het oplossen van het probleem?

Tijdens gestructureerde lessen houden de leerlingen zich aan de regels. We hebben de lessen van Goed van Start, maar hier ben ik nog niet mee begonnen.

7. Wat zou de eerst volgende stap zijn om het uiteindelijke doel te bereiken en wat heb je hiervoor nodig?

Beginnen met de lessen van Goed van start. Het samen regels maken en de klassenvergaderingen kunnen ervoor zorgen dat de leerlingen zich verantwoordelijk voelen voor hun eigen gedrag.

8. Reflectie en volgende stap

Ik ben nu bij de 7. Ik ben gestart met de lessen van Goed van Start. We hebben samen regels opgesteld. Ik ben alleen nog niet consequent in het toepassen van de regels. Hier ga ik de komende periode aan werken.

Begeleidingsbehoefte en verkorte weergave oplossingsgericht gesprek.

Hoe kan ik de betrokkenheid van leerling J en C vergroten, zodat ik minder ordeverstoring gedrag zie?

9. We beginnen met het 0-punt op de schaal. Helemaal aan de linkerkant. Dit staat gelijk aan de allerslechtste situatie. Beschrijf hierbij het gedrag van de leerling en jouw handelen.

J en C zijn constant aan het kletsen. Ik zeg er niets van. De rest van de groep wordt ook onrustig.

10. Dan gaan we naar de 10, helemaal rechts op de lijn. Beschrijf het gedrag van de leerling en jouw handelen daarbij.

Ik begeleid de leerlingen zo dat ze betrokken zijn tijdens mijn instructiemomenten en het zelfstandig werken. De leerresultaten van deze leerlingen gaan omhoog.

11. Wat zou het cijfer zijn dat je wilt bereiken met deze leerling en beschrijf het gedrag van de leerling en jouw handelen hierbij. Dus wanneer ben je tevreden?

Een 8. J en C doen actief mee tijdens de instructie, kletsen niet.

Ik geef een korte klassikale instructie. Daarna verlengde instructie voor deze leerlingen. Vervolgens kunnen ze zelfstandig aan de slag.

12. Waar sta je op dit moment op de schaal? Welk cijfer geef je voor de huidige situatie? Beschrijf het gedrag van de leerling en jouw handelen.

Een 6. C en J kletsen tijdens mijn klassikale instructie. Als ik ze een beurt geef weten ze vaak niet waar we mee bezig zijn. Als ik ze een aanwijzing geef zijn ze weer even bij de les.

13. Wat heeft ervoor gezorgd dat je al op dit cijfer staat? Welke acties die jij als leerkracht hebt ondernomen hebben effect gehad?

Het geven van een beurt wanneer leerlingen niet betrokken zijn. Het variëren in werkvormen. De leerlingen zitten dichtbij de leerkracht aan een rustig groepje.

14. Zijn er momenten dat de leerling het probleemgedrag niet vertoont? Wanneer gaat het goed? Welke kansen zijn er voor het oplossen van het probleem?

Tijdens verlengde instructie in een klein groepje leerlingen aan de instructietafel zijn de leerlingen betrokken.

De leerlingen kunnen goed samenwerken.

Er zijn duidelijke regels en procedures in de groep. (directe instructiemodel)

15. Wat zou de eerst volgende stap zijn om het uiteindelijke doel te bereiken en wat heb je hiervoor nodig?

Kijken of de leerstof niet te moeilijk is voor deze leerlingen en vervolgens de klassikale instructie zo kort mogelijk houden.

16. Reflectie en volgende stap

Ik ben nu bij de 7. J en C doen actief mee tijdens de instructie. Ik geef korte klassikale instructie. Ze kletsen nog wel tijdens het zelfstandig werken.

Om van een 7 naar een 8 te gaan ga ik met J en C bespreken welk gedrag wenselijk is en hoe zij zich aan deze regels gaan houden.

Bijlage 7 Gedragsprotocol
Gedragsprotocol Naam school

Van ordeverstoring gedrag naar ontwikkelingskansen

Inhoudsopgave

	Pagina
1. Inleiding	3
1.1 Achtergrond	3
1.2 Uitgangspunten	3
1.3 Doelstelling	3
2. Definities	5
2.1 Ordeverstoring gedrag	5
2.2 Gedragstoornis	5
2.3 Pesten of plagen	5
3. Van ordeverstoring gedrag naar ontwikkelingskansen	6
3.1 De drie pijlers van Win-Win	6
3.2 De zeven leerlingposities en effectieve reacties van de leerkracht	6
3.3 ABCD van ordeverstoring	6
3.4 Preventieve acties	7
3.5 Directe aanpak van ordeverstoringen, ruzies en pestgedrag	7
3.6 Vervolg acties	7
4. Schoolregels	9
4.1 In de klas	9
4.2 Buiten de klas, in de hal, op het plein, van school weg	9
4.3 De rol van leerlingen	10
4.4 De rol van ouders	10
4.5 De rol van de leerkracht	10
5. Werken aan sociaal emotionele ontwikkeling	11
5.1 Goed van Start	11
5.2 PAD	11
5.3 Lentekriebels	11
5.4 Individuele programma's	12
5.5 Extra materialen	12
6. In kaart brengen sociaal emotionele ontwikkeling	13
6.1 Kijk registratie groepen 1 en 2	13
6.2 Parnassys Zien	13
7. Sociaal emotionele ontwikkeling en 1-zorgroute	14
7.1 Groepsbesprekingen	14
7.2 Leerlingenbesprekingen	14
7.3 Gedragsspecialisten	14
7.4 Externe begeleiding	14
8. Bijlagen	15
8.1 Jaarplanning: werken aan sociaal emotionele ontwikkeling	15
8.2 Vertrouwenspersonen	18
8.3 ICT-protocol; Internetpesten	18
8.4 Incidentnotering door leerkracht	18
8.5 Incidentnotering door leerling	19
8.6 Gedragsveranderingsprogramma	20

1. Inleiding

1.1 Achtergrond

“Werken aan gedragsproblemen begint met sterk onderwijs in een duidelijk gestructureerde school met heldere regels en voldoende aandacht voor de relatie tussen de leerkracht en het kind. Er moet breed worden ingezet op scholing en ondersteuning van leerkrachten op dit gebied.” (Onderwijsraad 2010)

Op onze school wordt ieder jaar de kwaliteitsmeter (Beekveld en Terpstra, 2009) afgenomen bij ouders, leerlingen van de bovenbouw en leerkrachten. Uit de afname in 2011 komt naar voren dat het pedagogisch klimaat op onze school een aandachtspunt is. Het pedagogisch klimaat bestaat uit de sfeer op school, de sociale omgang en de veiligheid.

Dit heeft geresulteerd in een scholing van alle leerkrachten middels de cursus Win-Win. Hierbij gaat het om het omzetten van ordeverstoring gedrag naar ontwikkelingskansen.

1.2 Uitgangspunten

De leidraad voor dit gedragsprotocol is de filosofie van Win-Win (Kagan, Kyle, Scott 2005).

Binnen Win-Win zijn zeven leerlingposities die regelmatig leiden tot ordeverstoringen. Een leerlingpositie is de reden voor het gedrag van een leerling op een bepaald moment. In hoofdstuk 2 worden de leerlingposities beschreven.

Wanneer leerkrachten deze kunnen herkennen bij leerlingen, kunnen leerkrachten preventief handelen, waardoor ordeverstoring niet, of in mindere mate zal plaatsvinden. Win-Win is een evidence-based methode.

In alle groepen wordt het schooljaar begonnen met Goed van Start (Hemel, M. 2010). Dit houdt in dat door middel van klassenvergaderingen de regels en afspraken samen met de leerlingen worden vastgesteld. In iedere klas worden afspraken gemaakt rondom de 4 hoofdthema's:

5. Hoe gaan wij met elkaar om?
6. Hoe gaan wij met materialen om?
7. Hoe gedragen wij ons binnen het gebouw en op het plein?
8. Hoe gaan wij om met pestgedrag?

Dit komt drie keer per jaar in thematische vorm terug. Ook tijdens de lessen sociaal-emotionele vorming wordt hier aandacht aan besteed. Daarnaast werken we met de methode Programma Alternatieve Denkwijzen (PAD) waarbij het positief denken en het stop-denk-doe principe worden aangeleerd.

1.3 Doelstelling

Leerkrachten zijn pro-actief bij het toepassen van preventieve acties. Dat voorkomt dat leerkrachten reactief moeten zijn bij het aanpakken van probleemsituaties. Leerkrachten denken in kansen en niet in belemmeringen. Alle leerkrachten kennen de verschillende leerlingposities die ordeverstoring gedrag veroorzaken en kunnen hierop actie ondernemen volgens de drie pijlers.

- o Het protocol geeft richting aan het handelen
- o Het beschermt de kerntaak van de school; het geven van goed onderwijs
- o De individuele leerling krijgt de hulp die nodig is.

Door de duidelijkheid die dit protocol en het toepassen hiervan geeft, zal het welbevinden van zowel leerkrachten als leerlingen verbeteren. Op de langere termijn zullen de scores op de kwaliteitsmeter bij het onderdeel pedagogisch klimaat verbeteren.

2. Definities

2.1 Ordeversturend gedrag

Binnen Win-Win (Kagan, Kyle, Scott, 2005) wordt ordeversturend gedrag als volgt gedefinieerd: Ordeversturend gedrag is elk gedrag dat het onderwijs- of leerproces verstoort.

In het boek 'Positive Behavior Support, Goed gedrag kun je leren!' (Golly en Sprague, 2009) wordt beschreven dat het belangrijk is vaardigheden op te bouwen om doelmatige interventies uit te voeren en deze consequent te hanteren. Hier wordt gesproken over antisociaal gedrag. Het gaat dan om onaangepast gedrag zoals ongehoorzaamheid, agressiviteit ten opzichte van leeftijdsgenoten en het ontbreken van probleemoplossende vaardigheden. Ordeversturend gedrag is gedrag waarbij leerlingen zich niet aan de ingestelde regels en routines houden. (Marzano, 2010)

2.2 Gedragsstoornis

Men spreekt van een gedragsstoornis als het probleem niet te verhelpen is en de persoon ermee moet leren omgaan. Een stoornis vindt haar oorsprong vooral in het lichaam en is voornamelijk in aanleg meegegeven. (Delfos, 2000)

We spreken van een stoornis wanneer de symptomen gedurende ten minste zes maanden in bepaalde combinaties voorkomen in DSM-IV (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) Bij ordeversturend gedrag ligt de oorsprong vooral in de omgeving en is de mogelijkheid van beïnvloeding van buitenaf groter. Het is een wisselwerking tussen de aanleg van het kind en zijn omgeving. (Van Lieshout, 2009) Win-Win richt zich op de invloed die de leerkracht heeft op het gedrag van de leerling. De oorzaak van veel gedrag in de groep dat beschouwd wordt als overtreding van de regels en als zodanig wordt bestraft, is in feite terug te brengen op een interpersoonlijk probleem tussen leraar en leerlingen. Leraren horen normen op te stellen en orde te houden, terwijl ze leerlingen ook ruimte bieden voor eigen verantwoordelijkheid. (Marzano, 2010)

2.3 Pesten of plagen?

Iemand op het schoolplein een stevige duw geven kan plagen zijn, maar het kan net zo goed gaan om echt pestgedrag. We spreken over plagen wanneer kinderen min of meer aan elkaar gewaagd zijn. Het gaat dan om een prikkelend spelletje vanuit een onschuldige sfeer. Het wordt door geen van de betrokkenen als bedreigend of echt vervelend ervaren. Er is sprake van een pedagogische waarde: door elkaar eens uit te dagen leren kinderen heel goed om met allerlei conflicten om te gaan.

Bij pesten gaat het om herhalende, proactieve agressie waarbij één of meerdere personen de intentie hebben één of meerdere andere personen schade toe te brengen. In deze negatieve situatie kan de schade direct worden aangebracht, door fysiek contact of schelden, maar ook indirect, zoals roddelen en het opzettelijk uitsluiten van het slachtoffer. Er is bij pesten sprake van een uit balans zijnde verhouding in kracht tussen de dader en het slachtoffer. De dader is machtiger dan het slachtoffer en de peestsituatie wordt niet door het slachtoffer uitgelokt. Het is de intentie van de dader om angst te veroorzaken of schade toe te brengen en het is voor het gepeste kind heel lastig zich te verdedigen. (Olweus, 2003)

3. Van ordeverstorend gedrag naar ontwikkelingskansen Win-Win

3.1 De drie pijlers

De drie pijlers van Win-Win zijn:

4. (H)Erkenning
5. Samen oplossen
6. Verantwoordelijkheid leren

3.2 De zeven leerlingposities en effectieve reacties van de leerkracht

Er zijn 7 houdingen van leerlingen bij ordeverstorend gedrag. Posities zijn fundamentele menselijke behoeftes.

Positie van de leerling	Achterliggende behoefte van de leerling	Meest effectieve reactie van de leerkracht
Aandacht vragen	Voelen dat anderen om je geven	Erkenning op dit moment herinnering aan verwachtingen doe het voor herstructureer de taak geven van (non)verbale hints
Falen vermijden	Je succesvol voelen	Erkenning op dit moment maak een betere keuze Leerkracht plant een vervolg gesprek.
Boos zijn	Ongenoegen uitdrukken	Erkenning op dit moment consequenties stellen herstarten ik-boodschap, stop-doen, de leerling een keuze geven.
Controle willen	Voelen dat je mensen en zaken kunt beïnvloeden	Erken de macht van de leerling, ik-boodschap, stel de zaak uit, geef de leerling een keuze.
Energiek zijn	Bewegen, aanraken, expressief zijn.	Erkenning op dit moment, herstructureer de taak, maak een betere keuze, opnieuw leiden.
Verveeld zijn	Gemotiveerd zijn, gestimuleerd worden.	Erkenning op dit moment, maak een betere keuze, als-dan regel.
Onwetend zijn	Weten hoe je op een verantwoorde manier met anderen om moet gaan.	Erkenning op dit moment, doe het voor, (non)verbale hints.

3.3 ABCD van ordeverstoring

Er zijn vier types van ordeverstoring:

Agressie, Breken van regels, Confrontatie en Desinteresse.

De categorie Breken van regels wordt alleen gebruikt als gedrag niet in één van de andere categorieën past.

De categorie Agressie wordt gebruikt voor alle soorten agressie behalve agressie tegenover de leerkracht. Agressie tegenover de leerkracht is Confrontatie.

Deze classificatie zorgt ervoor dat leerkrachten gepast kunnen reageren.

3.4 Preventieve acties

De preventieve acties die hieronder staan benoemd kunnen ordeverstorend gedrag voorkomen;

- o De leerkracht heeft een voorbeeldfunctie.
- o Woedebeheersing: De leerlingen op onze school leren te denken volgens de PAD-methode. Dit houdt in dat de leerlingen Proberen Anders te Denken. In plaats van direct te reageren, leren de leerlingen denken volgens Stop-Denk-Doe.
- o Het oplossen van conflicten gebeurt volgens het stappenplan dat de leerlingen in groep 6 bij de PAD-lessen krijgen aangeboden.
- o Door middel van klasbouwers wordt een gevoel van saamhorigheid gecreëerd in de klas.
- o In iedere klas is een beweegkalender aanwezig. Deze wordt gebruikt zodat leerlingen regelmatig bewegingsoefeningen krijgen en minder geneigd zijn agressief te reageren op frustraties en bedreigingen.
- o Het werken met Goed van Start (zie hoofdstuk 5.1) zorgt ervoor dat leerlingen de regels onthouden en begrijpen. Er wordt met de leerlingen samen invulling gegeven aan de schoolregels. Hier wordt aandacht aan besteed in de klassenvergaderingen.
- o Bij een confrontatie is er de mogelijkheid tot een time-out.
- o De leerkracht biedt onderwijs dat gevarieerd is en aansluit op het niveau van de leerling. Er worden duidelijke verwachtingen en doelen uitgesproken.

3.5 Directe aanpak van ordeverstoringen, ruzies en pestgedrag

De ordeverstoring wordt direct aangepakt volgens deze stappen:

- 1 De leerkracht beëindigt de ordeverstoring snel en beperkt de miste lestijd voor alle leerlingen tot een minimum.
- 2 De leerkracht maakt duidelijk dat het ordeverstorende gedrag onacceptabel is.
- 3 De leerkracht maakt duidelijk dat hij/zij de positie van de leerling erkent.
- 4 De leerkracht maakt duidelijk dat hij/zij bereid is om samen te werken aan oplossingen die voor iedereen goed zijn.
- 5 De leerkracht bevordert het aanleren van autonomie, verantwoordelijke gedragsvormen op lange termijn.

De aanpak van ruzies en pestgedrag gaat volgens onderstaande stappen:

- 1 Er eerst zelf (en samen) uitkomen.
- 2 Op het moment dat een van de leerlingen er niet uitkomt, legt hij/zij het probleem aan de leerkracht voor.
- 3 De leerkracht voert een verhelderinggesprek en probeert samen met de leerlingen de ruzie op te lossen en afspraken te maken.
- 4 Bij herhaaldelijk ruzie/pestgedrag neemt de leerkracht duidelijk stelling en houdt een gesprek met ouders om in goed overleg samen te werken aan een oplossing.

3.6 Vervolg acties

Als de ordeverstoring toch doorgaat, voert de leerkracht consequenties uit. Dit gaat in fases:

- 1 Consequenties worden van te voren vastgesteld en zijn passend en in verhouding met de ordeverstoring.
- 2 De leerling wordt aan de consequentie herinnerd.
- 3 De consequentie wordt uitgevoerd door de leerkracht.
- 4 De consequentie leert de leerling verantwoordelijkheid te nemen voor zijn gedrag. De leerling vult een incidentformulier in (bijlage 8.5)

- 5 Verwachtingen worden opnieuw vastgesteld en vervangend gedrag wordt geformuleerd.
- 6 Bij structurele ordeverstoring worden ouders ingelicht over het gedrag van hun kind.

4. Schoolregels

4.1 In de klas

Schoolregels vanuit Goed van Start zijn

- Samen spelen, samen delen, elkaar niet vervelen.
- Alle dingen hebben een doen, kapot maken is niet cool.
- Pesten is nooit goed, zorg dus dat je aardig doet.
- Rennen doe je op het schoolplein, binnen moet je rustig zijn.

Deze regels worden verder invulling gegeven per klas tijdens de klassenvergaderingen. De regels zijn zichtbaar in de groepen door de posters die ophangen.

De leerling krijgt eerst een waarschuwing, daarna wordt verwacht dat de leerling zijn gedrag corrigeert.

Na twee waarschuwingen wordt de incidentbrief ingezet. (zie bijlage 8.5)

Concreet zien wij het volgende gedrag als onaanvaardbaar:

- o pesten
- o bedreiging
- o lichamelijk en/ of verbaal geweld
- o agressie
- o ongepaste grapjes
- o discriminatie
- o ongewenste intimiteiten
- o uitdagende woordspelingen of lichaamshouding
- o stelen
- o vernieling
- o schelden en vloeken
- o arrogant en/ of respectloos gedrag
- o aanhoudend storend gedrag tijdens het werken

4.2 Op het plein, tijdens de gymles, van school weg

De regels die in de klas gelden, worden ook buiten de klas gehanteerd.

De regels voor op het schoolplein zijn:

- o Materialen uit de berging worden netjes opgeruimd na gebruik.
- o Voetballen mag in het speelkwartier. 's Middags om 13.00 uur wordt er niet gevoetbald. Wanneer de bal over het hek gaat, vraagt de leerling aan de leerkracht of de bal gepakt mag worden. Wanneer de bal twee keer over het hek is gegaan, wordt de bal bij de derde keer bij de leerkracht gebracht.
- o Wanneer de bel gaat, kom je in de rij staan.

De regels bij de gym:

- o De leerlingen lopen in de rij naar de gymzaal onder begeleiding van de leerkracht.
- o Van leerlingen die hun gymkleding zijn vergeten wordt de naam genoteerd. Wanneer leerlingen voor de derde keer hun gymkleding vergeten zijn, mogen ze niet meedoen met de gymles. Iedere periode begint met een lege lijst. Het schooljaar bestaat uit vier periodes: zomervakantie- herfstvakantie, herfstvakantie- kerstvakantie, kerstvakantie- meivakantie mei- zomervakantie.
- o Leerlingen spelen niet op de toestellen, zonder toezicht van de leerkracht.

- o De leerling krijgt twee keer een waarschuwing. Er wordt verwacht dat de leerling zijn gedrag corrigeert.
- o Bij de volgende waarschuwing, gaat de leerling zich omkleden en komt terug in de gymzaal om op de bank te zitten.
- o Bij een ernstige overtreding wordt de leerling meteen uitgesloten van de gymles. Dit is een overtreding die de veiligheid van de leerling, zijn medeleerlingen en/of leerkracht in gevaar brengt.

4.3 De rol van leerlingen

Als een leerling zich niet houdt aan de algemeen positief gestelde gedragsregels, wordt het onaanvaardbaar gedrag bij de eerste overtreding in een persoonlijk gesprek met de leerling besproken op het niveau dat bij het kind past, zodat duidelijk wordt gemaakt welk gedrag niet wordt geaccepteerd. Wanneer een leerling in de bovenbouw zich na de tweede waarschuwing niet aan de regels houdt, wordt het incidentformulier ingevuld. (bijlage 8.5)

4.4 De rol van ouders

Wij verzoeken ouders om zich ervan bewust te zijn, dat onze school een leeromgeving is waarbij het van groot belang is dat leerlingen correct voorbeeldgedrag zien. Zowel van leerkrachten als van ouders. Wij vragen ouders om ons te ondersteunen in het hanteren van het gedragsprotocol.

Wij verwachten dat leerlingen en ouders van onze school dit protocol onderschrijven en naar deze regels handelen en daarop aangesproken kunnen worden. Wij verwachten tevens dat ouders hun klachten of problemen kenbaar maken.

4.5 De rol van de leerkracht

De leerkracht heeft een voorbeeldfunctie en ziet erop toe dat leerlingen zich aan de opgestelde regels houden. Wanneer nodig voert de leerkracht consequenties uit. Bij structureel ordeverstorend gedrag licht de leerkracht de ouders in en voert gesprekken met hen en de leerling.

Structureel ordeverstorend gedrag wordt bijgehouden in het digitale dossier van de leerling. Zo ook de handelingsplannen voor gedrag.

Indien ongewenst gedrag continueert en een leerling niet meer te handhaven is op onze school kan deze definitief van school verwijderd worden. Hierbij is een langdurig opgebouwd dossier noodzakelijk. De leerkracht schrijft in het dossier de observaties, de handelingen en interventies bij gedragsmoeilijke leerlingen. Gedragsmoeilijke leerlingen in de onder- en middenbouw die nog te corrigeren zijn, kunnen zich in de bovenbouw ontwikkelen naar grensoverschrijdend gedrag. Het is daarom belangrijk vanaf de jongste groepen het opvallende gedrag vast te leggen en te bespreken.

5. Werken aan sociaal emotionele ontwikkeling

5.1 Goed van Start

Samen met de leerlingen wordt in het begin van het schooljaar de toon gezet voor een fijn en positief leerklimaat. We betrekken de leerlingen actief bij zaken die ook hen aangaan. Dit heeft een enorme impact. Leerlingen betrekken bij het opstellen en handhaven van regels voor hun groep zorgt ervoor dat leerlingen voelen dat hun mening ertoe doet. Het effect is betrokkenheid en het nemen van verantwoordelijkheid voor datgene wat samen is afgesproken.

Goed van Start gaat over:

- Persoonlijke relaties opbouwen
- Stimulering van teamvorming, willen en kunnen samenwerken
- Optimaliseren van de sfeer in de groep
- Klassenmanagement staat centraal
- De inrichting en indeling van de klas

Deze punten worden in klassenvergaderingen met de leerlingen besproken volgens onderstaande stappen:

1. Wat gaat er goed in onze groep?
2. Regels afspreken om de gang van zaken goed te laten verlopen.
3. Hoe gaan we met elkaar om?
4. Contract opstellen
5. Consequenties afspreken.

5.2 Programma Alternatieve Denkstrategieën: PAD

Tijdens deze lessen sociaal emotionele vorming wordt gewerkt aan het herkennen van en omgaan met gevoelens.

Deze methode richt zich op de volgende vaardigheden:

- o Je inleven in de ander
- o Je gedrag onder controle houden
- o Zelfstandig en op een effectieve manier problemen in de sociale omgang oplossen, rekening houdend met de ander.

De terugkerende thema's in de methode zijn zelfbeeld, zelfcontrole, gevoelens en probleem oplossen.

Onderdeel van deze methode is het werken met een PAD-kindje. Deze leerling mag de leerkracht helpen en bijvoorbeeld naast de leerkracht zitten in de kring. Voor deze leerling wordt een complimentenlijst ingevuld. Deze wordt opgehangen in de klas. In bijlage 8.1 vindt u de jaarplanning voor de PAD-lessen.

5.3 Lentekriebels

Het lespakket Relaties & Seksualiteit van de GGD biedt leerkrachten van groep 1 tot en met groep 8 een goede basis voor het geven van relationele en seksuele vorming. Elk katern bevat lessuggesties over verschillende onderwerpen die te maken hebben met relaties en seksualiteit, aansluitend bij de belevingswereld van kinderen van verschillende leeftijden.

Het lespakket bestaat uit vier leskaternen: groep 1 & 2, groep 3 & 4, groep 5 & 6 en groep 7 & 8. In elk leskatern wordt op een leeftijdsadequate manier invulling gegeven aan vier hoofdthema's:

- o Lichamelijke ontwikkeling en zelfbeeld
- o Voortplanting en gezinsvorming
- o Sociale en emotionele ontwikkeling

- o Seksuele weerbaarheid

Zo wordt in de onderbouw aandacht besteed aan verschillen tussen jongens en meisjes en aan de vraag hoe een baby in de buik groeit. In de middenbouw gaat het om een eigen lichaamsbeeld, vriendschap, voortplanting en zwangerschap en de bewustwording van eigen en andermans grenzen. In de bovenbouw is er ook aandacht voor de puberteit, veilig vrijen en grenzen. Het lespakket houdt rekening met verschillende culturen en religies en heeft aandacht voor uiteenlopende leefvormen. Lentekriebels worden ieder schooljaar ingeroosterd volgens de planning die in bijlage 8.1 te vinden is.

5.4 Individuele programma's; Kids' skills en Alles kidzzz

Voor leerlingen waarvoor een handelingsplan voor sociaal emotionele ontwikkeling wordt opgesteld, kan gebruik gemaakt worden van onderstaande materialen:

- o Gedragsveranderingsprogramma (zie bijlage 8.6)
- o Kids' skills (Furman, 2003): in 15 stappen wordt een probleem vertaald naar een vaardigheid die de leerling aanleert.
- o Alles kidzzz is een training voor kinderen vanaf 9 jaar die in een neerwaartse spiraal terechtgekomen zijn. Het doel van de training is de ontstane negatieve spiraal te doorbreken en positieve momenten te benoemen. Het kind wordt aangesproken op zijn/haar competenties in plaats van zijn/haar tekorten.

Bij individuele programma's is ouderbetrokkenheid erg belangrijk. De leerkracht of begeleider overlegt met de ouders wat er van hen wordt verwacht.

5.5 Extra materialen

Deze materialen kunnen door de leerkracht worden ingezet tijdens de lessen sociaal-emotionele ontwikkeling:

- o Een doos vol gevoelens
- o In de put – uit de put
- o Beertje anders, dvd.
- o Spring-kikker-spring spel over gevoelens
- o Stop-denk-doe spel over omgaan met conflicten
- o Kikker be cool, goede manieren spel
- o Kwaliteitspel
- o De coole kikker kwartetspel
- o Wat je pest ben je zelf.
- o Pestschrift; werkschrift voor bovenbouwleerlingen.
- o Pest-dvd
- o Pestkwartet
- o Bouw een muurtje over pesten

6. In kaart brengen sociaal emotionele ontwikkeling

6.1 KIJK registratie groepen 1 en 2

KIJK! 1-2 is een ontwikkelingsvolgmodel voor kinderen in groep 1-2, dat kijken naar kinderen als vertrekpunt neemt voor het opzetten van activiteiten in de groep. Centraal bij KIJK! staat het observeren van kinderen bij activiteiten en in situaties die voor hen betekenisvol zijn. Om kinderen zo goed mogelijk te kunnen begeleiden in hun ontwikkeling, is het belangrijk voor leerkrachten om een duidelijk beeld te hebben van het ontwikkelingsverloop van kinderen in hun groep. KIJK! is tevens een belangrijk hulpmiddel bij het signaleren van onderwijsachterstanden of gedragsproblemen en het rapporteren aan ouders en de Intern Begeleider. De sociale en emotionele ontwikkeling wordt voor de kinderen in groep 1-2 bijgehouden op de onderdelen; zelfbeeld, relatie met andere kinderen en relatie met volwassenen. Wanneer leerlingen op deze punten een opvallende ontwikkeling laten zien, wordt dit besproken in de groepsbespreking met de Intern Begeleider. Eventueel kan er een observatie worden gedaan door de gedragsspecialist. Aan de hand daarvan wordt een handelingsplan opgesteld.

6.2 Parnassys Zien

ZIEN! is een pedagogisch systeem dat de voorwaarden om tot leren te komen en het sociaal functioneren van kinderen in kaart brengt. Dat gebeurt zowel op individueel als op groepsniveau. Wanneer daar aanleiding toe is, geeft het programma indicaties voor hulp. Door deze indicatie-uitspraken te wegen bepaalt de leerkracht de ingang waardoor de leerling versterkt kan worden. ZIEN! geeft vervolgens doelen waaraan gewerkt wordt om de sociaal emotionele vorming te versterken. De wijze waarop deze doelen kunnen worden bereikt is te vinden in het uitgebreide arsenaal van handelingssuggesties, die voor de gebruiker voorgeselecteerd worden. Het begrippenkader van ZIEN! bestaat uit twee graadmeters (Welbevinden en Betrokkenheid) en vijf vaardigheden: Sociaal Initiatief, Sociale Flexibiliteit, Sociale Autonomie, Impulsbeheersing en Inlevingsvermogen. De wijze waarop deze vaardigheden zich in een profiel van zeven dimensies verhouden, geeft als het ware een foto van het gedrag van het kind. In schooljaar 2012-2013 zal gestart worden met de implementatie van Zien.

7. Sociaal emotionele ontwikkeling en 1-zorgroute

7.1 Groepsbesprekingen

Tijdens de groepsbesprekingen wordt de sociaal emotionele ontwikkeling van leerlingen besproken aan de hand van het groepsoverzicht dat de leerkrachten invullen voorafgaand aan de bespreking met de Intern Begeleider.

Deze groepsbesprekingen vinden drie keer per jaar plaats. Leerkrachten geven aan of zij begeleiding willen voor de omgang met ordeverstoring gedrag in hun groep. Deze begeleiding kan door de Intern Begeleider gebeuren, maar wanneer het gaat om gedrag kan de gedragsspecialist de leerkracht begeleiden.

Leerlingen waarbij opvallend gedrag wordt gesignaleerd door de leerkracht worden ingebracht in de leerlingenbespreking.

7.2 Leerlingenbesprekingen

Ouders worden op de hoogte gesteld van het bespreken van hun kind in de leerlingenbespreking. De hulpvraag die ouders eventueel hebben wordt meegenomen in de bespreking. Als het gaat om gedrag van een leerling, kan de Intern Begeleider of leerkracht vragen aan de gedragsspecialist om bij de bespreking aanwezig te zijn.

Tijdens de leerlingenbespreking worden de onderwijsbehoeften benoemd en worden er doelen gesteld voor de komende periode.

Deze worden vastgelegd in een Individueel HandelingsPlan. (IHP)

7.3 Gedragsspecialisten

Gedragsspecialisten worden naar aanleiding van de leerlingenbespreking ingeschakeld. Zij doen observaties in de groep. Ouders geven hier toestemming voor.. De gedragsspecialisten voeren gesprekken met leerkrachten en ouders over hun bevindingen en geven advies over eventuele vervolgstappen.

Samen met de gedragsspecialist worden onderwijsbehoeften van de leerling in kaart gebracht.

7.4 Externe begeleiding

Externe ondersteuning voor leerlingen met gedragsproblemen kan geboden worden door:

- o Bespreking van de leerlingen in het HGPD-traject. Zie zorgplan pagina 11 voor een beschrijving hiervan.
- o Bespreking in het consultatieteam: voor leerlingen met sociaal emotionele problemen met een maatschappelijke achtergrond.
- o Aanmelding bij Zorgplatform Weer Samen Naar School of Emergis wanneer verder onderzoek nodig is.
- o Kinderen met sociaal emotionele problemen kunnen door ouders aangemeld worden bij Bureau Jeugdzorg. Instanties die hulp kunnen bieden zijn: Maatschappelijk werk, Indigo, ithaka, Boddaertcentrum
- o Externe hulp cluster 4 vanuit Odyzee of de Korczakschool kan bestaan uit (preventieve) ambulante begeleiding.

8. Bijlagen

8.1 Jaarplanning: werken aan sociaal emotionele ontwikkeling

Hieronder een planning per schoolweek. Er is uitgegaan van 40 lesweken. De gegeven lessen worden aangevinkt op de bijgevoegde lijst.

<u>Lesweek 1</u> Goed van start Klassen- vergadering 1 (gele tabblad)	<u>Lesweek 2</u> Goed van start Klassen- vergadering 2 (gele tabblad)	<u>Lesweek 3</u> Goed van start Klassen- vergadering 3 (gele tabblad)	<u>Lesweek 4</u> Goed van start Klassen- vergadering 4 en 5 (gele tabblad)	<u>Lesweek 5</u> tot Kerstvakantie Pad lessen Tot de Kerstvakantie geven we padlessen.	<u>Lesweek 1</u> na Kerstvakantie Goed van start Klassen- vergadering 1 + Nadruk op pesten (blauwe tabblad)	<u>Lesweek 2</u> Goed van start Klassen- vergadering 2 + Nadruk op pesten (blauwe tabblad)
<u>Lesweek 3</u> Goed van start Klassen- vergadering 3 + Nadruk op pesten (blauwe tabblad)	<u>Lesweek 4</u> Goed van start Klassen- vergadering 4/5 + Nadruk op pesten (blauwe tabblad)	<u>Lesweek 5</u> Lentekriebels lessen: zie onderstaand schema	<u>Lesweek 6</u> Lentekriebels lessen: zie onderstaand schema	<u>Lesweek 7</u> Lentekriebels lessen: zie onderstaand schema	<u>Lesweek 8</u> Lentekriebels lessen: zie onderstaand schema	<u>Lesweek 9</u> tot zomervakantie Pad lessen Tot de zomervakantie geven we padlessen.

Lentekriebels groep 3	Lentekriebels groep 4
Lesweek 5 (na de Kerstvakantie): Thema 1: Lichamelijke ontwikkeling en zelfbeeld les1 Wie ben ik ?	Lesweek 5 (na de Kerstvakantie): Thema 1: Lichamelijke ontwikkeling en zelfbeeld les 3 Wat voel ik
Lesweek 6 (na de Kerstvakantie): Thema 1: Lichamelijke ontwikkeling en zelfbeeld les 2 Ik ben een jongen en jij bent een meisje	Lesweek 6 (na de Kerstvakantie): Thema 1: Lichamelijke ontwikkeling en zelfbeeld les 4 In je blootje
Lesweek 7 (na de Kerstvakantie): Thema 2: Voortplanting en gezinsvorming les 5 Hoe ben ik geboren	Lesweek 7 (na de Kerstvakantie): Thema 2: Voortplanting en gezinsvorming les 5 Hoe ben ik geboren
Lesweek 8 (na de Kerstvakantie): Thema 4: Seksuele weerbaarheid les 10 Wat voelt fijn en wat niet	Lesweek 8 (na de Kerstvakantie): Thema 3: Sociale ontwikkeling en emotionele ontwikkeling Thema 4: Seksuele weerbaarheid les 7 Bij ons thuis/ les 11 Hoe zeg ik nee

Lentekriebels groep 5	Lentekriebels groep 6
Lesweek 5 (na de Kerstvakantie): Thema 1: Lichamelijke ontwikkeling en zelfbeeld les1 Wie ben ik ?	Lesweek 5 (na de Kerstvakantie): Thema 1: Lichamelijke ontwikkeling en zelfbeeld les 2 ik ben een jongen jij bent een meisje
Lesweek 6 (na de Kerstvakantie): Thema 2: Voortplanting en gezinsvorming les 3 Hoe ontstaat een baby en hoe wordt die geboren?	Lesweek 6 (na de Kerstvakantie): Thema 2: Voortplanting en gezinsvorming les 4 Hoe ben ik geboren
Lesweek 7 (na de Kerstvakantie): Thema 3: Sociale ontwikkeling en emotionele ontwikkeling les 6 Gezocht een vriend/ les 7 Vriendschap.	Lesweek 7 (na de Kerstvakantie): Thema 3: Sociale ontwikkeling en emotionele ontwikkeling les 8 Verliefd / les 12 Hoe zeg ik ja of nee
Lesweek 8 (na de Kerstvakantie): Thema 4: Seksuele weerbaarheid les 9 Mijn relaties / les 11 Wat voelt fijn en wat niet	Lesweek 8 (na de Kerstvakantie): Thema 4: Seksuele weerbaarheid les 10 Wat is sex?

Lentekriebels groep 7	Lentekriebels groep 8
Lesweek 5 (na de Kerstvakantie): Thema 1: Lichamelijke ontwikkeling en zelfbeeld les1 Wie ben ik ? / les 5 Besnijdenis	Lesweek 5 (na de Kerstvakantie): Thema 1: Lichamelijke ontwikkeling en zelfbeeld les 2 Ik verander in de puberteit (meisje)/ les 2 Ik verander in de puberteit (jongen) Schooltv liefdesplein aflevering 1: Ik verander
Lesweek 6 (na de Kerstvakantie): Thema 1: Lichamelijke ontwikkeling en zelfbeeld les 2 Ik verander in de puberteit (meisje)	Lesweek 6 (na de Kerstvakantie): Thema 3: Sociale ontwikkeling en emotionele ontwikkeling Les 10 Verliefd en verkering Schooltv liefdesplein aflevering 2: Vlinders in mijn buik
Lesweek 7 (na de Kerstvakantie): Thema 1: Lichamelijke ontwikkeling en zelfbeeld les 3 Ik verander in de puberteit (jongen)	Lesweek 7 (na de Kerstvakantie): Thema 2: Voortplanting en gezinsvorming Thema 3: Sociale ontwikkeling en emotionele ontwikkeling Les 7 Voortplanting en veilige sex/ les 11 Wat is seks? Schooltv liefdesplein aflevering 3: Waar kom ik vandaan?
Lesweek 8 (na de Kerstvakantie): Thema 1: Lichamelijke ontwikkeling en zelfbeeld les 4 Bloos je van bloot?/ les 6 Je eigen lichaam en zelfbevrediging	Lesweek 8 (na de Kerstvakantie): Thema 4: Seksuele weerbaarheid les 13 Wat is seksueel misbruik en waar vind je hulp?/ les 14 Wat vind jij en wat zou je doen? Schooltv liefdesplein aflevering 3: Wat wil ik? <u>Extra dvd blauwe hoesje</u>

8.2 Vertrouwenspersonen

Op onze school zijn twee vertrouwenspersonen: Juf Marlies Goedemond en juf Daniëlle van Loenhout. Zij zijn door leerlingen en ouders benaderbaar wanneer er zich problemen voordoen waarover de leerling in vertrouwen met iemand wil praten.

8.3 ICT-protocol; Internetpesten

Alle leerlingen doorlopen 2 keer in hun schoolloopbaan het Diploma Veilig internet. Het Diploma Veilig Internet is een lespakket voor leerlingen van groep 5 t/m 8 in het basisonderwijs. Het doel van het lespakket is om kinderen bewuster te maken van hun handelen op internet en hen vaardigheden aan te leren om verantwoord met internet en digitale media om te gaan. Het lespakket heeft een voorlichtingsfunctie voor kinderen, leerkrachten en ouders.

Het lespakket Diploma Veilig Internet Junior is ontwikkeld voor de groepen 5 en 6. Het Diploma Veilig Internet is ontwikkeld voor de groepen 7 en 8.

8.4 Incidentnotering door leerkracht en maatregel

<i>Overtreding</i>	<i>Datum</i>	<i>Incident</i>	<i>Maatregel</i>
Eerste			Er wordt een incidentformulier ingevuld door de leerling. Dit wordt door de leerkracht besproken met de leerling.
Tweede			Waarschuwen van de leerling en schriftelijke vastlegging door de leerkracht in Parnassys. Melden dat maatregelen worden genomen bij een volgende overtreding binnen zes weken. Het gedrag wordt besproken met de leerling door de leerkracht.
Derde			Schriftelijke vastlegging door de leerkracht, leerkracht belt ouders, schoolleiding wordt op de hoogte gebracht. Eventueel een time-out in een andere groep met eigen werk
Vierde			Schriftelijke vastlegging door de leerkracht. De leerkracht nodigt ouders uit voor gesprek. Eventueel een time-out in een andere groep met eigen werk.
Vijfde			Schriftelijke vastlegging door de leerkracht, directie nodigt ouders uit tot gesprek. Een handelingsplan voor gedrag wordt in samenwerking met IB/gedragsspecialist opgesteld.

8.5 Incident noteren door leerling

Oeps! Dat ging mis....

Beantwoord daarom de vragen Schrijf netjes en maak hele zinnen. Denk eerst goed na!

Naam:.....

Groep:.....

Datum:.....

Maatregel?:.....

Ik heb me niet gehouden aan de schoolafspraken: (wordt ingevuld door leerkracht)
1. Waar gebeurde het?
2. Wie waren er bij?
3. Wat gebeurde er precies?
3a. Wat was je aan het doen voordat het misging (welke les / waarmee was je aan het spelen / was je aan het opruimen /)
3b. Op welk moment ging het mis?
3c. Hoe merkte je dat het mis begon te gaan?
3d. Hoe voelde je je toen?
3e. Wat dacht je toen?
3f. Wat deed je toen?

3g. Wat deed de ander / wat deden de anderen?
4. Hoe had je kunnen voorkomen dat het misging?
4a. Was zoiets al eerder gebeurd?
4b. Zo ja: Heb je er toen met een meester of juf over gepraat?
4c. Zo ja: Wat hebben jullie toen afgesproken?
5. Wat heb je ervan geleerd?
6. Welke afspraken maken we met elkaar? (Samen met juf of meester invullen nadat jullie gepraat hebben)
7. Consequentie van de maatregel gedragsprotocol (indien van toepassing):
Handtekeningen van Jezelf (of je naam) Je meester of juf

8.6 Gedragsveranderingsprogramma

Naam:

Datum:

Stap 1: het overzicht

Wat voor situatie is het?	Wat doet het kind?	Wat is het gevolg?

Stap 2 a gedrag dat ik wens te veranderen.

Stap 2b gedrag dat ik wens meer te zien.

Wat voor situatie is het?	Wat doet het kind?	Wat is het gevolg?

Stap 3 tellen meten hoe vaak het gedrag bij 2b voorkomt.

- Om de vijf minuten observeert de leerkracht het gewenste gedrag

Dag	maandag	dinsdag	woensdag	donderdag	vrijdag
Aantal keer vertoond gedrag.					

Stap 4: vaststellen van de gevolgen (beloners).

Stap 5: kijken of het beter gaat.

Week 2:

Dag	maandag	dinsdag	woensdag	donderdag	vrijdag
Aantal keer vertoond gedrag.					

Week 3:

Dag	maandag	dinsdag	woensdag	donderdag	vrijdag
Aantal keer vertoond gedrag.					

Week 4:

Dag	maandag	dinsdag	woensdag	donderdag	vrijdag
Aantal keer vertoond gedrag.					

Conclusie:

